

Vilniaus Universitetas
Filosofijos fakultetas

Informacijos visuomenės studijų centras
ELEKTRONINIO PARAŠO REGULIAVIMAS LIETUVOJE

Editos Šileikaitės
Informacijos visuomenės studijų
magistro darbas

Mokslinis vadovas (ai): Dr. Z. Čeponytė

VILNIUS, 2006

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
ĮVADAS	5
I. ELEKTRONINIS PARAŠAS	7
1.1. Elektroninio parašo samprata ir jo rūšys	7
1.2. Elektroninio parašo subjektai ir teisinė galia	13
1.3. Sertifikavimo paslaugų teikėjų veiklos sąlygos	17
1.4. Elektroninio parašo naudojimo priežiūra	21
II. ELEKTRONINIO PARAŠO INFRASTRUKTŪROS KŪRIMAS LIETUVOJE	24
2.1. Elektroninio parašo naudojimas e.bankininkystėje	24
2.2. „Valdžios elektroniniai vartai“ – viešosios e.paslaugos	28
2.3. Elektroninio parašo diegimas valstybės institucijose	36
IŠVADOS	40
LITERATŪRA	41

SANTRAUKA

Elektroninio parašo reguliavimas Lietuvoje

Šiame darbe analizuojamas elektroninio parašo reguliavimas ir įgyvendinimas Lietuvoje 2000-2005 m. Darbe remtasi Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie LR Vyriausybės ir Statistikos departamento prie LR Vyriausybės pateikta statistine medžiaga, Lietuvos Respublikos Seimo išleistais įstatymais ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės priimtais nutarimais. Darbe teigiama, kad kvalifikuotas elektroninis parašas Lietuvoje elektroniniams duomenims turi tokią pat teisinę galią kaip ir parašas rašytiniuose dokumentuose. Kvalifikuotas elektroninis parašas bus diegiamas ir naudojamas valstybės institucijoms teikiant viešąsias elektronines paslaugas fiziniams ir juridiniams asmenims „vieno langelio“ principu.

SUMMARY

E-signature regulation in Lithuania

In this work regulation and implementation of electronic signature is analysed from 2000 to 2005. The information in this work is based on statistics data of Information Society Development Committee and Statistics department under Government of Lithuania Republic, laws issued by Seimas of Lithuania Republic and decisions made by Government of Lithuania Republic. It is affirmed, that qualified electronic signature has the same legal force to electronic data as signature on written documents. Qualified electronic signature will be introduced and implemented in public institutions providing electronic services to legal and physical entities by “one window” principle.

ĮVADAS

Visi rašytiniai sandoriai yra asmenų patvirtinami parašais. Parašas atlieka asmens valios išraiškos patvirtinimo funkciją. Parašas ant popieriaus turi didžiulę reikšmę įtvirtinant žmonių tarpusavio pasitikėjimą, garantuojant teisinių santykių stabilumą.

Atsiradus galimybei bendrauti nuotoliniu būdu - telefaksu, iškilo klausimas, ar faksimilės forma gauta dokumento, kuriame atvaizduotas ir dokumentą pasirašiusio asmens parašas, kopija prilygintina originalui. Verslo praktikoje šis klausimas buvo išspręstas teigiamai dėl patogumo sumetimų.

Tačiau žymiai daugiau problemų iškilo atsiradus elektroninėms duomenų perdavimo priemonėms. Internetas ir elektroninis paštas tapo vienais iš svarbiausių informacinės visuomenės atributų. Natūralu, kad iškilo poreikis pasinaudoti www ir elektroninio pašto galimybėmis tiek sudarant sandorius, tiek deklaruojant pajamas, tiek kitose srityse. Tačiau juk negalima tikėtis, kad nuskenuotas popierinis parašas ir jo įterpimas elektroniniame dokumente bus pakankamas valios išreiškimo įrodymas, nes tokį „parašą“ gali įterpti bet kas, t. y. prarandamas unikalumo požymis. Būtina reglamentuoti reikalavimus, kuriuos turi atitikti elektroninis, dar vadinamu skaitmeniniu parašu, kad bet kuris kitas asmuo (o ypač teismas) galėtų pripažinti tokį parašą.

Darbo aktualumas. Lietuvoje kaip ir daugelyje užsienio valstybių jau yra žymiai pasistūmėta elektroninio parašo įteisinimo srityje, tačiau praktinio įgyvendinimo klausimai gerokai atsilieka. Įgyvendinant elektroninio parašo infrastruktūrą valstybinio mastu pirmauja tokios valstybės kaip Kanada ir Australija, kurios jau yra sukaupusios 9 metų patirtį šioje srityje. Nuo jų neatsilieka ir Azijos šalys, ypač Naujoji Zelandija, bei Europos valstybės, tokios kaip Olandija, Didžioji Britanija bei Airija. Pirmoji Europos Sąjungos mastu elektroninio parašo įteisinimo ir praktinio įgyvendinimo iniciatyvą pradėjo Europos Komisija. To pasekoje visose Europos Sąjungos šalyse yra ne tik įteisinta vieninga elektroninio parašo direktyva, priimant suderinamus nacionalinius įstatymus, bet ir įgyvendinama plataus masto Europos elektroninio parašo standartizacijos iniciatyva. Todėl Lietuva būdama ES nare ir sekdamą jų pavyzdžiu taip pat pradėjo elektroninio parašo įteisinimo ir įgyvendinimo žingsnius, kurie vyksta ES iniciatyvos kontekste ir yra pilnai su ja suderinami.

Darbo tyrimo objektas – elektroninio parašo reglamentavimas ir įgyvendinimas valstybės institucijoms teikiant viešąsias elektronines paslaugas Lietuvoje 2000-2005 metais.

Darbo metodai. Darbo tyrimo objektui atskleisti baigiamajame darbe remtasi tokiais metodais:

1. *Dokumentų analizės metodu* išanalizuoti elektroninį parašą reglamentuojantys teisės aktai ir įvairi literatūra nagrinėjanti elektroninio parašo reglamentavimą ir įgyvendinimą Lietuvoje;

2. *Lyginamuoju metodu* išsiaiškinta Lietuvos Respublikos patirtis derinant ES teisės aktus su nacionaliniais teisės aktais t.y. priimant LR Elektroninio parašo įstatymą ir kitus jį lydinčius teisės aktus;

3. *Loginis metodas* bus reikalingas atskleidžiant šio darbo tyrimo objektą, aiškinant teisės normų turinį, renkant statistinius duomenis ir juos analizuojant, pateikiant apibendrinimus, išvadas.

Darbo tezės. Šiuo savo darbu sieksiu pagrįsti, kad:

1. Lietuvoje kvalifikuotas elektroninis parašas elektroniniams duomenims turi tokią pat teisinę galią kaip ir parašas rašytiniuose dokumentuose;
2. Kvalifikuoto elektroninio parašo įdiegimas įgalins valstybės institucijas teikti viešąsias elektronines paslaugas fiziniams ir juridiniams asmenims „vieno langelio“ principu.

I. ELEKTRONINIS PARAŠAS

1.1. Elektroninio parašo samprata ir jo rūšys

Elektroninio parašo teisinis apibrėžimas

Europos Parlamento ir Tarybos elektroninio parašo Direktyvos 1999/93/EC 2 straipsnyje nustatyta, kad elektroninis parašas – tai tam tikra elektronine forma pateikti duomenys, kurie yra prijungti (įterpti) ar logiškai susieti su kitais elektroniniais duomenimis ir gali būti naudojami kaip autentifikavimo priemonė (Official Journal L013, 19/01/2000).

Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymo 2 straipsnyje nurodyta, kad elektroninis parašas – tai duomenys, kurie įterpiami, prijungiami ar logiškai susiejami su kitais duomenimis pastarųjų autentiškumui patvirtinti ir (ar) pasirašančiam asmeniui identifikuoti (Valstybės žinios, 2000, Nr.61-1827).

Taigi, elektroninis parašas suprantamas kaip elektroniniai duomenys, kurie susiejami su kitais (pasirašomais) elektroniniais duomenimis ir atlieka pasirašiusio asmens autentifikavimo (arba identifikavimo) funkciją (Lamanauskas T., Sauliūnas D., 2004).

Elektroninio parašo apibrėžimas turi du elementus: materialųjį ir funkcinį. Elektroninio parašo materialusis elementas – tai tam tikra elektronine forma pateikti duomenys, kurie yra prijungti (įterpti) ar logiškai susieti su kitais elektroniniais duomenimis. Labai daug ir įvairių duomenų gali būti panaudojami elektroniniam parašui sukurti, pvz., PIN kodai, kriptografija, biometriniai duomenys (tokie kaip pirštų antspaudai, akie rainelės atvaizdas, balso įrašas), įvairūs algoritmai ir pan. Visi duomenys, kurie gali identifikuoti pasirašytoją, gali būti panaudoti kaip materialusis elektroninio parašo elementas (Lamanauskas T., Sauliūnas D., 2004).

Funkcinis elementas – tai elektroninio parašo savybė, kuri leidžia nustatyti šio parašo subjektą, t.y. tam tikra elektronine forma pateikti duomenys (elektroninio parašo materialusis elementas) turi būti ne bet kokie, o atlikti autentifikavimo, arba asmenybės nustatymo, funkciją (Lamanauskas T., Sauliūnas D., 2004).

Abu elektroninio parašo elementai yra absoliučiai susieti tarpusavyje. Nesant bent vieno elemento nėra ir elektroninio parašo (Lamanauskas T., Sauliūnas D., 2004).

Saugus elektroninis parašas yra reikalingas norint atpažinti informacinės sistemos vartotoją ir užtikrinti saugų duomenų perdavimą, t.y. įsitikinti, kad prisistatantysis tikrai yra būtent tas asmuo ir, kad pasirašyti duomenys vėliau nebuvo pakeisti. Elektroninis

parašas gali būti realizuotas įvairiomis technologijomis. Tačiau, anot Lietuvos laisvosios rinkos instituto, pats saugus elektroninis parašas yra tik viena iš technologijų pasiekti nurodytus tikslus: identifikuoti vartotoją ir užtikrinti saugų ryšio kanalą (Lietuvos laisvosios rinkos institutas, 2001).

Kaip teigiama bendrame „Omnitel“ ir „Hansa-LTB“ pranešime „Dėl elektroninio parašo infrastruktūros“, elektroninis parašas nėra panacėja, o tik įrankis, atliekantis konkrečias saugumo ir identifikacijos funkcijas. Šioms funkcijoms atlikti egzistuoja nemažai kitų, pigesnių ir paprastesnių technologijų (dinaminių slaptažodžių generatoriai, kodų lentelės, vienkartiniai slaptažodžiai per SMS). Šios priemonės masiškai naudojamos versle, aukšto saugumo reikalaujančiose elektroninėse paslaugose (banko sąskaitų, telefono išklotinių peržiūra, paslaugų užsakymas, mokėjimo pavedimai ir pan.) (Maikštėnas D., Danys A., 2001).

Lietuvos laisvosios rinkos instituto nuomonėje teigiama, kad šiandien Lietuvoje daugiausia naudojamos uždaro vartotojo identifikavimo sistemos. Geriausiai žinomos – elektroninėje bankininkystėje. Čia taikoma ne elektroninio parašo, bet atsitiktinio kodų generavimo technologija, kurioje klientas nustatomas pagal jo pastovų identifikavimo numerį bei nuolat kintantį kodą iš kodų lentelės ir jam suteikiamos saugaus ryšio kanalas sistemoje (Lietuvos laisvosios rinkos institutas, 2001).

Pagal ES Elektroninio parašo pagrindų direktyvą būtinas saugaus elektroninio parašo požymis yra ne tik asmens identifikavimas, bet ir šio identifikavimo susiejimas su kitais (pasirašomais) duomenimis ir tuo elektroninis parašas skiriasi nuo priemonių, skirtų tik asmens identifikavimui įvairiose sistemose, tačiau nesusiejančių tokio identifikavimo su papildomais duomenimis (pvz., PIN kodo naudojimas, siekiant patikrinti sąskaitos likutį (ne elektroninis parašas) ir PIN kodo naudojimas, duodant pavedimą bankui išgryninti pinigus (elektroninis parašas)) (Lamanauskas T., Sauliūnas D., 2004).

Elektroninio parašo rūšys

Elektroninio parašo atsiradimas verčia išskirti dvi atskiras parašų rūšis: rankraštinius (angl. handwritten) ir elektroninius. Žemiau lentelėje Nr. 1 pateikiamas šių parašų palyginimas, leidžia akivaizdžiai suprasti, kokie šie parašai skirtingi (Lamanauskas T., Sauliūnas D., 2004).

Lentelė Nr.1 Elektroninio parašo rūšys

Rankraštinis	Elektroninis
Materialus (rašalas, tušas); Vizualiai gali keistis; Akivaizdus; Susietas su tekstu per popierių; Gali būti notariškai patvirtintas; Lengva suklastoti; Lengva nustatyti klastotę; Aiškus skirtumas nuo antspaudo; Pasirašomas betarpiškai; Atpažįstamas žmogaus; Nereikalauja žinių; Nepriklauso nuo technologijos lygio; Nereikalingas specialus reguliavimas.	Nematerialus Nesikeičiantis (identiškame dokumente); Neakivaizdus; Susietas su visais elektroninio dokumento duomenimis; Sertifikuojamas, akredituojamas; Sunku suklastoti; Sunku nustatyti klastotę; Juridinio asmens elektroninis parašas apima elektroninį antspaudą; Pasirašomas nepriklausomai nuo atstumo; Atpažįstamas programos; Reikalingos kompiuterijos žinios; Priklauso nuo technologijos lygio; Būtinai specialus reguliavimas.

Elektroninis parašas, atliekantis vien autentifikavimo (identifikavimo) funkciją, laikomas tik paprastu elektroniniu parašu. Jo juridinė galia nėra aiški (išskyrus atvejus, kai sutarties šalys susitaria, kad tarpusavio santykiuose naudos ir pripažins paprastą elektroninį parašą). Aiškesnę, teisės aktais įtvirtintą galią turi saugus (arba patobulintas – angl. Advanced) elektroninis parašas, atitinkantis keturis, Europos Parlamento ir Tarybos elektroninio parašo Direktyvos 1999/93/EC, ir Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymo reikalavimus, pripažintus tarptautiniu mastu:

1. **unikalumas** (parašas vienareikšmiškai susietas su pasirašančiu asmeniu);
2. **identifikavimas** (parašas leidžia identifikuoti pasirašantį asmenį);
3. **saugumas** (parašas sukurtas priemonėmis, kurias gali tvarkyti tik pasirašantis asmuo savo valia);
4. **integralumas** (parašas susijęs su pasirašytais duomenimis taip, kad bet koks pasikeitimas yra pastebimas) (Lamanauskas T., Sauliūnas D., 2004).

Tačiau integralumo koncepcija būdinga tik vienam elektroninio parašo reguliavimo būdui, t.y. technologiskai neutraliam reguliavimui.

Tarptautinėje praktikoje išskirtinos trys elektroninio parašo įteisinimo schemos:

1. minimalus reglamentavimas;
2. aiškios technologijos įtvirtinimas;
3. įteisinimas, paremtas technologinio neutralumo principu (Lamanauskas T., Sauliūnas D., 2004).

Minimalus reglamentavimas reiškia, kad teisės aktais tik įtvirtinama abstrakti elektroninio parašo galimybė ir, kai kuriais atvejais, įtvirtinami būtini apibendrinti reikalavimai, keliami elektroniniam parašui. Tokio reglamentavimo pavyzdžiais nurodytina JAV Kalifornijos valstija (viena iš pirmųjų įteisinusių elektroninį parašą), o taip pat JAV dabar galiojantis federalinis reguliavimas (JAV elektroninių parašų globalioje ir nacionalinėje komercijoje aktas). Šis reguliavimo būdas leidžia pripažinti visas technologijas, tačiau gali būti kritikuojamas dėl menko teisinio tikslumo, ypač atsižvelgiant į tai, kad kol kas teismams institucijoms gali būti sunku bendras normas pritaikyti konkrečių technologijų atžvilgiu, nes teisėjams labai trūksta techninių žinių (Lamanauskas T., Sauliūnas D., 2004).

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas taip pat iš esmės įtvirtina minimalaus reglamentavimo doktriną. Pavyzdžiui, CK 1.73 straipsnio antroji dalis nustato, kad rašytinės formos dokumentui prilyginami šalių pasirašyti dokumentai, perduoti telegrafinio, faksimilinio ryšio ar kitokiais telekomunikacijų galimais įrenginiais, jeigu yra užtikrinta teksto apsauga ir galima identifikuoti parašą (Valstybės žinios, 2000, Nr.82).

Taigi CK įtvirtina du būtinus minimalius požymius (teksto apsauga (integralumas) ir asmens identifikavimas), kuriems esant pripažįstamas sandorį patvirtinantis elektroninis parašas. Visgi pastebėtina, kad galiojantis Elektroninio parašo įstatymas šią reguliavimo sistemą išplečia, todėl bendrąją prasme Lietuvos elektroninio parašo įteisinimo schema turėtų būti nagrinėjama kaip perimanti technologinio neutralumo doktriną (Lamanauskas T., Sauliūnas D., 2004).

Aiškiuos technologijos įtvirtinimas reiškia, kad pripažįstamas tik skaitmeninis parašas – t.y., elektroninis parašas, kuris kuriamas ir naudojamas, naudojant viešųjų raktų infrastruktūros (angl. Public Key Infrastructure arba PKI) technologiją. Tokią schemą pasirinkusiose valstybėse reglamentavimas labai detalus, jau įstatymų lygmenyje siejamas su konkrečia technologija. Svarbu tai, kad ši teisės aktų koncepcija buvo pirmųjų tokio pobūdžio teisės aktų priėmimo doktrina. Ši koncepcija pritaikyta JAV Jutos valstijoje, Argentinoje, Malaizijoje, o 1997-2001 m. ir Vokietijoje. Šiose šalyse pripažinta viešojo rakto technologija, kuri visame pasaulyje yra populiariausia iš naudojamų šiam tikslui, ir aktai dažniausiai vadinasi ne „elektroninio“, bet „skaitmeninio“ (kaip vieno iš elektroninio parašo rūšių) parašo aktais. Technologijos esmė – privataus rakto (parašo formavimo duomenų), kurie žinomi tik pasirašančiajam, ir viešojo rakto (parašo tikrinimo duomenų), paskelbiamų viešai, atitikimas ta prasme, kad privačiu raktu sukurtas parašas gali būti patikrintas viešuoju raktu, tačiau iš vieno rakto

žinomomis technologinėmis priemonėmis per įmanomą laiką neįmanoma gauti kito rakto, t.y. elektroniniai parašai remiasi kriptografija – mokslu apie duomenų šifravimą. Duomenų užšifravimas pavertimas nesuprantamais, kol jie nebus atšifruoti atitinkamu būdu. Skiriami du duomenų šifravimo metodai: simetrinis ir asimetrinis. Pastaruoju metu elektroninio parašo technologija yra pagrįsta asimetrinio šifravimo metodu. Remiantis šiuo metodu, generuojami du tarpusavyje susiję raktai. Tikimybė sugeneruoti du kartus tokią pačią šifravimo raktų porą yra labai maža. Jei duomenys užšifruojami vienu raktu, tai juos įmanoma atšifruoti tik kitu tos poros raktu. Žinant tik vieną poros raktą, neįmanoma atstatyti kito rakto. Elektroninio parašo tikslams sugeneruotos šifravimo raktų poros vienas raktas atiduodamas tik vienam asmeniui. Šis raktas vadinamas privačiuoju raktu. Privatųjį raktą reikia laikyti ypač saugiai, pavyzdžiui, intelektualiojoje kortelėje (smartcard), nešiojamame kompiuteryje ar intelektualiajame diske (smartdisk). Šis raktas turi būti pasiekiamas tik įvedus slaptažodį (pvz., PIN kodą) arba pasitelkus biometrinius duomenis. Kitas raktas yra viešas, ir jį gali sužinoti kiekvienas norintis. Elektroniniam parašui naudojama šifravimo raktų poras asmenims dažniausiai sugeneruoja elektroninio parašo sertifikavimo paslaugų teikėjai (Lamanauskas T., Sauliūnas D., 2004).

Teisinio tikrumo aspektu tokia schema jau daug aiškesnė, be to, iš esmės nereikia taikyti papildomų teisės aiškinimo principų, o pakanka formaliai teisės aktų nustatyta tvarka prilyginti ranką rašytą parašą elektroniniam. Visgi ši doktrina galėtų būti laikoma stabdančia technologijų plėtrą, nes įstatymų leidyba siejama su konkrečia technologija, o visos naujos technologijos nėra pripažįstamos. Be to, toks detalus, kazuistinis reglamentavimas visais atvejais neužtikrina progresyvios informacinės visuomenės plėtrai reikalingo lankstumo (Lamanauskas T., Sauliūnas D., 2004).

Pastaruoju metu elektroninio parašo reglamentavime vyrauja **technologinio neutralumo** koncepcija. Šios koncepcijos esmė – nustatymas su konkrečia technologija nesusietų reikalavimų, kurie užtikrintų, kad elektroninis parašas (ES, Lietuvoje ir daugelyje kitų valstybių – saugus elektroninis parašas) patikimai funkciškai atitiktų rankraštinį parašą. Tokios koncepcijos pasirinkimo pavyzdžiu yra Slovėnijos, Bulgarijos įstatymai, UNCITRAL pavyzdinis elektroninio parašo įstatymas (UNCITRAL pavyzdinis elektroninės komercijos įstatymas, kaip ir Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas nustato minimalų reglamentavimą, kuris detalizuojamas pavyzdiniame elektroninio parašo įstatyme), taip pat Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/93/EB dėl Bendrijos elektroninių parašų pagrindų bei Lietuvos Respublikos elektroninio parašo

įstatymas, kuris taip pat atstovauja moderniujų šios srities įstatymų grupei, įtvirtindamas technologinio neutralumo principą, reiškiantį, kad įstatymas gali būti naudojamas elektroninių duomenų pasirašymo reglamentavimui, nepriklausomai nuo naudojamos technologijos. Šie teisės aktai remiasi svarbiausiais elektroninės komercijos ir kitų informacinės visuomenės gyvenimo sričių principais – technologinio neutralumo, funkcinio ekvivalentiškumo, elektroninės formos nediskriminavimo ir kitais (Lamanauskas T., Sauliūnas D., 2004).

Neretai ši sistema vadinama dualistine, nes daugeliu atveju teisės aktais įtvirtinama bendra elektroninio parašo galimybė, o taip pat apibrėžiami reikalavimai aiškesnę teisinę galią turinčiam parašui, bei detaliau reglamentuojama su tokiu parašu susijusi infrastruktūra. Taip išsaugoma galimybė naudoti bet kokio lygio ir technologijos parašus, tačiau tuo pačiu užtikrinamas teisinis tikrumas tose srityse, kai to iš tikro reikia. Svarbu tai, kad technologinio neutralumo koncepcijos šalyse paprastai reikalaujama, kad elektroninis parašas (bent jau visuotinai pripažįstamas) atitiktų minėtus keturis saugaus elektroninio parašo požymius (unikalumas, identifikavimas, saugumas, integralumas) (Lamanauskas T., Sauliūnas D., 2004).

Taigi, apibendrinant galima išskirti šias elektroninio parašo rūšis:

1. *Paprastas elektroninis parašas* – atlieka tik autentifikavimo (identifikavimo) funkciją;

2. *Saugus elektroninis parašas* – tai elektroninis parašas atitinkantis 4 reikalavimus:

- a) yra vienareikšmiškai susietas su pasirašančiu asmeniu (*unikalumas*);
- b) leidžia identifikuoti pasirašantį asmenį (*identifikavimas*);
- c) yra sukurtas priemonėmis, kurias pasirašantis asmuo gali tvarkyti tik savo valia (*saugumas*);
- d) yra susijęs su pasirašytais duomenimis, taip, kad bet koks šių duomenų pakeitimas yra pastebimas (*integralumas*).

3. *Kvalifikuotas elektroninis parašas* – tai saugus elektroninis parašas, sukurtas saugia parašo formavimo įranga ir patvirtintas galiojančiu kvalifikuotu sertifikatu elektroniniams duomenims turi tokią pat teisinę galią kaip ir parašas rašytiniuose dokumentuose (Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2572).

1.2. Elektroninio parašo subjektai ir teisinė galia

Elektroninio parašo kūrimas

Elektroniniu parašu duomenys pasirašomi, panaudojus *elektroninio parašo formavimo duomenis*, o patikrinami jais atitinkančiais *elektroninio parašo tikrinimo duomenimis* (Lamanauskas T., Sauliūnas D., 2004).

Pasirašymo procese dalyvauja parašo formavimo įranga – tai programinė ir (arba) techninė įranga, kurios pagalba saugomi parašo formavimo duomenys ir, pastaruosius panaudojus pasirašomų duomenų atžvilgiu, suformuojamas parašas. Papildomi reikalavimai keliami saugiai įrangai, tačiau jos nepanaudojamas automatiškai nesumenkina parašo juridinės galios. Šiuo metu kaip viena iš saugiausių ir perspektyviausių technologijų, nurodomos „gudriosios“ (smart) kortelės, naudojamos parašo formavimo duomenims saugoti (jos perspektyvios tuo, kad gali būti panaudojamos labai įvairiems tikslams – ne tik pasirašymui, bet ir asmens identifikavimui, kaip banko kortelės ir pan.), o jas panaudojus su tinkama technine įranga galima saugiai pasirašyti duomenis (Lamanauskas T., Sauliūnas D., 2004).

Identifikavimo kriterijus užtikrinamas pasitelkiant trečiąjį asmenį – sertifikavimo paslaugų teikėją, kuris per išduodamą sertifikatą susieja pasirašančiojo asmens tapatybę (ja sertifikavimo paslaugų teikėjas įsitikina remiantis Elektroninio parašo įstatymo 4 str. 2 d.) su parašo formavimo ir tikrinimo duomenimis bei suteikia galimybę bet kam susipažinti su sertifikatu ir šiame įrašytų tikrinimo duomenų pagalba įsitikinti, kad pasirašęs asmuo yra būtent tas asmuo, kuris save tokiu nurodo. Siekiant geriau ginti parašo naudotojų teises yra nustatomas kvalifikuotas sertifikatas, kuriame nurodomai informacijai ir kurio išdavėjui (sertifikavimo paslaugų teikėjui) keliami papildomi reikalavimai, tačiau tai, kad parašas neparemtas kvalifikuotu sertifikatu dar automatiškai neatima iš šio parašo juridinės galios (Lamanauskas T., Sauliūnas D., 2004).

Elektroninio parašo subjektai

Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymas numato dvejopus elektroninio parašo naudojimo subjektus – tai pasirašantis *asmuo* ir *parašo naudotojas* (Valstybės žinios, 2000, Nr.61-1827).

Pasirašantis asmuo apibūdinamas tik kaip fizinis asmuo, kuris turi parašo formavimo įrangą ir, veikdamas savo valia ir savo arba kito asmens, kuriam jis atstovauja vardu, sukuria elektroninį parašą (Elektroninio parašo įstatymo 2 str. 7 d.) (Valstybės žinios, 2000, Nr.61-1827).

Parašo naudotojas yra asmuo (pagal Elektroninio parašo įstatymo 2 str. 1 d. tai įmonė, neturinti juridinio asmens teisių, fizinis, arba juridinis asmuo), savo veikloje naudojantis elektroninį parašą arba iš kitų asmenų (vėlgi ne tik fizinių asmenų) gaunantis pasirašytus duomenis. Pagal Lietuvos CK, įmonių, neturinčių juridinio asmens teisių, nebeliko. Taigi, parašo naudotojais gali būti visi fiziniai ir juridiniai asmenys (Valstybės žinios, 2000, Nr.61-1827).

Pagrindinis skirtumas tame, kad pasirašyti gali tik fizinis asmuo, o parašą naudoti – jau bet kokio teisinio statuso asmenys. Pailiavą tarp šių sąvokų įveda įstatymo 3 straipsnio pirmoji dalis, kurioje nurodoma, kad sertifikavimo paslaugų teikėjas sukuria parašo formavimo ir tikrinimo duomenis asmens, nutarusio savo veikloje naudoti elektroninį parašą (t.y., parašo naudotojo) prašymu ir sukuria šį parašą šiam asmeniui. Čia taip pat nurodoma, kad duomenis gali susikurti ir pats asmuo. Tačiau analizuojant 2 straipsnio 15 dalį (sertifikato, patvirtinančio parašą ir nurodančio duomenis apie pasirašantį asmenį turinys), 3 straipsnio 3 dalį, 4 straipsnio 2 dalį ir 4 dalies 1 punktą bei 6 straipsnio nuostatas aiškėja, kad parašo formavimo ir tikrinimo duomenys kuriami tik fiziniam asmeniui, kuris vienintelis jais disponuoja. Įstatymo projekto aiškinamajame rašte taip pat nurodoma, kad elektroninis parašas susiejamas būtent su fiziniu asmeniu (Lietuvos Respublikos Valdymo reformų ir savivaldybių reikalų ministerija, 2000).

Todėl remiantis pirmine Elektroninio parašo įstatymo redakcija (galiojo iki 2002 m. birželio 25 d.) juridiniams asmenims naudojantis elektroniniu parašu buvo pakankamai sudėtinga dėl dviejų priežasčių – formos reikalavimų ir aiškaus įgaliojimų patvirtinimo trūkumo. Ši juridinio asmens, kaip elektroninio parašo subjekto problema buvo išspęsta 2002 metų balandžio mėnesį Seimui priėmus svarstyti naują Elektroninio parašo įstatymo kai kurių straipsnių pakeitimo įstatymo projektą. Po nedidelių korekcijų 2002 m. birželio 6 d. priimtas Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymo 4, 6, 8, 14, 16 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas, įsigaliojęs 2002 m. birželio 26 dieną. Taip Elektroninio parašo įstatymo 8 straipsnis buvo papildytas 4 dalimi: „Juridinio asmens atstovo elektroninio parašo galia prilyginama juridinio asmens atstovo parašo, patvirtinti juridinio asmens antspaudu, galiai rašytiniuose dokumentuose, atsižvelgiant į elektroninio parašo galią pagal šio straipsnio 1, 2 ir 3 dalis“ (Valstybės žinios, 2002, Nr.

64-2572).

Taigi pasirašantysis asmuo lieka tik veiksnus fizinis asmuo, kuris turi teisę atstovauti juridinį asmenį. Fizinio asmens, kaip juridinio asmens atstovo, elektroninis parašas yra lygiavertis antspaudu patvirtintam parašui popieriuje. Be to, kvalifikuotame sertifikate gali būti nurodomos tokio juridinio asmens atstovo įgaliojimų ribos. 2002 m. birželio 6 d. Elektroninio parašo įstatymo 4, 6, 8, 14, 16 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymu 4 straipsnis papildytas 8 dalimi, kuri iš esmės išsprendė juridinio asmens, kaip elektroninio parašo subjekto, problemas Lietuvoje. Naująja nuostata nurodoma, kad „pasirašantis asmuo privalo nedelsdamas pranešti jo sertifikatą sudariusiam sertifikavimo paslaugų teikėjui apie duomenų, nurodytų sertifikate, pasikeitimus, pateikdamas tai patvirtinančius dokumentus“ (Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2572).

Elektroninio parašo teisinė galia

Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymo 8 straipsnio pirmojoje dalyje, kaip ir Elektroninio parašo pagrindų direktyvoje 1999/93/EC, aiškiai nustatyta, kad kvalifikuotas elektroninis parašas, tai saugus elektroninis parašas, sukurtas saugia parašo formavimo įranga ir patvirtintas galiojančiu kvalifikuotu sertifikatu, elektroniniams duomenims turi tokią pat teisinę galią kaip ir parašas rašytiniuose (gramatiškai smulkus, bet aiškinimo prasme pakankamai svarbus ES reglamentavimo skirtumas – direktyvoje vartojamas terminas „popieriniuose“) dokumentuose ir yra leistinas kaip įrodinėjimo priemonė teisme. 8 straipsnio pirmojoje dalyje įtvirtinta nuostata, kad parašas nepraranda teisinės galios net ir tada, jeigu yra elektroninis, tačiau nėra paremtas kvalifikuotu sertifikatu ar nėra paremtas kvalifikuotu sertifikatu, išduotu akredituoto sertifikavimo paslaugų teikėjo arba nėra sukurtas saugia parašo formavimo įranga (Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2572).

Vadinasi, ir Lietuvoje, ir ES yra įtvirtinta dvejybinė elektroninio parašo teisinės galios sistema. Elektroninio parašo teisinė galia parodyta žemiau esančioje lentelėje Nr. 2.

Lentelė Nr. 2. Elektroninio parašo teisinė galia

Galiojantis be papildomų įrodymų	Galiojantis, įrodžius saugumą
<p>Sąlygos*:</p> <p>1) saugus; 2) sukurtas saugia parašo formavimo įranga; 3) patvirtintas galiojančiu kvalifikuotu sertifikatu</p>	<p>Parašo pripažinimas negaliojančiu negali remtis, tuo kad jis:</p> <p>1) elektroninis; 2) nėra paremtas kvalifikuotu sertifikatu; 3) nėra paremtas akredituoto sertifikavimo paslaugų teikėjo išduotu kvalifikuotu sertifikatu; 4) kad nėra sukurtas saugia parašo formavimo įranga.</p>

* Pastaba. Elektroninis parašas besąlygiškai pripažįstamas, jei šalys dėl jo susitaria.

Pirmiau pateiktomis nuostatomis iš esmės kalbama apie elektroninio parašo prilyginimą rašytinei formai. Remiantis loginiu aiškinimu galima būtų daryti išvadą, kad elektroniniu parašu pasirašyti elektroniniai duomenys nelaikomi rašytinės formos rūšimi. Pagal Civilinio proceso kodekso 197 straipsnyje ši sąvoka apibrėžiama taip: rašytiniai įrodymai – tai dokumentai, dalykinio ir asmeninio susirašinėjimo medžiaga, kitokie raštai, kuriuose yra duomenų apie aplinkybes, turinčias reikšmės bylai (Valstybės žinios, 2000, Nr.82).

Šiuo atžvilgiu pakankamai pagrįsta nuomonė, kad elektroniniai duomenys taip pat yra rašytiniai (o ne prilyginti tokiems), o pirmiau nurodytoje nuostatoje elektroniniu parašu pasirašytus duomenis geriau būtų prilyginti „popierinei“ formai (tokią sąvoką pateikia ir Elektroninio parašo pagrindų direktyva, 5 straipsnis 1 dalis). Deja, visiškai neįsigilinę į šiuos aspektus, Seimo Teisės departamento teisininkai suabejojo, ar projekto 8 straipsnio pirmojoje dalyje vietoj žodžių „rašytiniuose dokumentuose“ įrašius žodžius „popieriniuose dokumentuose“, įstatymo tekstas tapo aiškesnis. 2002 m. birželio 6 d. pataisomis ši vertimo klaida, deja, palikta (Lietuvos Respublikos Seimo Teisės departamentas, 2001).

Kalbant apie elektroninio parašo galią yra svarbus sutarčių laisvės principas, įtvirtintas Elektroninio parašo direktyvos 1999/93/EC preambulės 16 punkte, kuriame nurodoma, kad sistemose, kuriose elektroniniai parašai naudojami tarp asmenų, susietų savanoriškais tarpusavio susitarimais, nereikalingas joks reguliavimas, tačiau būtina pripažinti elektroninių parašų, naudojamų tokiose sistemose, priimtinumą kaip įrodymų teismo procesuose. Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymo pirmojoje redakcijoje sutarčių laisvės principas nebuvo akcentuotas, nors aiškinant šio įstatymo 8 straipsnio antrąją dalį remiantis atitinkamais Lietuvos CK principais, teismas būtų

pripažinęs bet kokį elektroninį parašą, jei sutarties šalys dėl jo būtų susitarusios. 2002 m. birželio 6 d. paėmus Elektroninio parašo įstatymo 4, 6, 8, 14, 16 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymą, 8 straipsnis papildytas 3 dalimi, kurioje aiškiai nustatyta, kad „elektroninis parašas visais atvejais turi šio straipsnio 1 dalyje įtvirtintą teisinę galią, jeigu parašų naudotojai tarpusavyje dėl to susitaria“ (Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2572). Remiantis šiuo straipsniu iš esmės bet kuri elektroniniais duomenimis paremta identifikavimo technologija, jeigu ji atitinka paprastam elektroniniam parašui įstatyme keliamus reikalavimus (PIN kodu pagrįsta technologija, atsitiktinio slaptažodžių generavimo technologija ir kt.), turi visą teisinę galią (Lamanauskas T., Sauliūnas D., 2004).

1.3. Sertifikavimo paslaugų teikėjų veiklos sąlygos

Nuo elektroninio parašo infrastruktūros (bent jau kai numatoma naudoti kvalifikuotus elektroninius parašus viešiemis tikslams, o ne tik uždaroje grupėse) neatskiriama ir sertifikavimo samprata. *Sertifikatas* – elektroninis liudijimas, kuris susieja pasirašantįjį su parašo tikrinimo duomenimis (Europos Sąjungoje ir Lietuvoje nurodomas papildomas požymis – asmens tapatybės patvirtinimas). Čia svarbus elektroninio parašo infrastruktūros dalyvis yra sertifikavimo paslaugų teikėjas – t.y. asmuo, kuris išduoda sertifikatą, suteikia teisę bet kam susipažinti su jo duomenimis, ir teikia susijusias paslaugas. Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatyme iš esmės galima išskirti tirs sertifikavimo paslaugų teikėjų formas (Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2572):

1. paprastus, kurie išduoda specialių reikalavimų neatitinkančius sertifikatus;
2. išduodančius kvalifikuotus sertifikatus – t.y., sertifikavimo paslaugų teikėjai, kurie išduoda aiškią teisinę galią turinčius sertifikatus (Lietuvoje – UAB „Skaitmeninio sertifikavimo centras“);
3. akredituotus – t.y., savanoriškai valstybės nustatyta tvarka gavusius patvirtinimą, kad atitinka keliamus reikalavimus (Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2572)

Šiuo metu kvalifikuotus sertifikatus Lietuvoje išduoda UAB "Skaitmeninio sertifikavimo centras" (SSC) įkurta 2004 07 01 d. Ši bendrovė yra 100% Lietuvos kapitalo įmonė. SSC tęsia UAB "Verslo tinklas" dar 1999 m. pradėtus PKI technologijų pagrindų sertifikavimo centro vystymo darbus, bei su elektroniniu parašu susijusios programinės įrangos kūrimą (Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Lietuvos

Respublikos Vyriausybės, 2005).

2005 m. sausio 27 d. SSC pateikė Informacinės Visuomenės Plėtros Komitetui (IVPK) prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės paraišką, įregistruoti įmonę kvalifikuotus sertifikatus sudarančiu, sertifikavimo paslaugų teikėju. Komitetas išnagrinėjęs prašymą, naudojamos įrangos atitiktį keliamiems reikalavimams:

1. Reikalavimai kvalifikuotus sertifikatus sudarantiems sertifikavimo paslaugų teikėjams (Valstybės žinios, 2003, Nr.2- 47);
2. Reikalavimus elektroninio parašo įrangai (Valstybės žinios, 2003, Nr.2- 47);
3. Kvalifikuotus sertifikatus sudarančių sertifikavimo paslaugų teikėjų registravimo tvarka (Valstybės žinios, 2003, Nr.2- 47);
4. Elektroninio parašo priežiūros reglamentas (Valstybės žinios, 2003, Nr.2- 47);
5. Reikalavimai elektroninio parašo tikrinimo procedūrai (Valstybės žinios, 2003, Nr.11-432);
6. Asmenų registravimo sertifikatams gauti ir konsultavimo paslaugų teikimo tvarka (Valstybės žinios, 2003, Nr.11-431).

Bei kitus įmonės pateiktus dokumentus (pagal galiojančius teisės aktus), įregistravo 2005 m. vasario 23 d. UAB „Skaitmeninio sertifikavimo centras“ kvalifikuotus sertifikatus sudarančiu, sertifikavimo paslaugų teikėju Lietuvoje (Informaciniai pranešimai, 2005, Nr. 20-192).

Tai pirmoji (ir šiuo metu vienintelė) įmonė Lietuvoje galinti sudaryti kvalifikuotus sertifikatus pagal Elektroninio parašo įstatymą (Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2572), antroji – Baltijos šalyse (pirmoji Estijoje – AS „Sertifitseerimiskeskus“, išduodanti kvalifikuotus sertifikatus naudojamus Estijos asmens tapatybės kortelėse). Įmonės naudojama elektroninio parašo įranga atitinka aukščiausius saugumo reikalavimus, nustatytus elektroninio parašo infrastruktūrą reglamentuojančiuose standartuose (Lietuvoje IVPK iniciatyva patvirtintais LST standartais) (Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2005).

Kvalifikuoti sertifikatai įgalins naudoti elektroninį parašą atvirose sistemose, t.y. ne tik naudotojų tarpusavio susitarimo atveju, Elektroninio parašo įstatymo 8 str. 3 nuostata (Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2572). Nuo 2000 m. privačios įmonės bei valstybės institucijos lėto elektroninio parašo diegimo (arba nenaudojimo) priežastį nurodydavo - kvalifikuotus sertifikatus sudarančio sertifikavimo paslaugų teikėjo nebuvimą Lietuvoje, tad nuo šiol šis faktorius nebėra kliūtis elektroninių paslaugų

plėtrai (Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2005).

Elektroninio parašo pagrindų direktyvoje 1999/93/EC nemažai dėmesio skiriama sertifikavimo paslaugų teikėjų veiklos sąlygoms. Šios direktyvos preambulės 10 punkte teigiama, kad sertifikavimo paslaugų teikėjams turi būti leista teikti savo paslaugas be jokio išankstinio patvirtinimo, ir nurodoma, kad išankstinis patvirtinimas reiškia ne tik tuos atvejus, kai sertifikavimo paslaugų teikėjas turi gauti nacionalinių institucijų sprendimą, kuriuo būtų leista teikti sertifikavimo paslaugas, bet ir bet kokias kitas tokį patį poveikį turinčias priemones. Preambulės 21 punkte nurodoma, kad juridinis elektroninio parašo pripažinimas turi remtis objektyviais kriterijais ir neturi būti susietas su sertifikavimo paslaugų teikėjo patvirtinimu valstybės institucijose (Official Journal L013, 19/01/2000).

Direktyvoje, siekiant pasiūlyti sertifikavimo paslaugų teikėjams tinkamus pagrindus toliau vystyti savo paslaugas, didinant pasitikėjimą, saugumą ir kokybę, (Preambulės 11p.), įvedamas savanoriško akreditavimo mechanizmas. Savanoriškas akreditavimas turėtų būti suprantamas kaip bet koks leidimas, susijęs su sertifikavimo paslaugų teikimu, suteiktas paprašius sertifikavimo paslaugų teikėjui (Direktyvos 2 str. 13 p.). Visgi pažymima, kad valstybės narės neturi drausti sertifikavimo paslaugų teikėjams veikti peržengiant savanoriško akreditavimo ribas, ir nustatoma valstybių narių pareiga užtikrinti, kad akreditavimas nemažintų konkurencijos sertifikavimo paslaugų rinkoje (Preambulės 12p.) (Official Journal L013, 19/01/2000).

Daugiausia skirtumų atsiranda reglamentuojant sertifikavimo paslaugų teikėjus, išduodančius kvalifikuotus sertifikatus. Pavyzdžiui, Lietuvoje įtvirtintas būtinas tokių paslaugų teikėjų registravimas. Bulgarijoje registruotų paslaugų teikėjų išduoti sertifikatai naudojami tik susirašinėjimui su valstybės ir savivaldybių institucijomis. O Lietuvoje registravimas (10 str.) ir akreditavimas (11 str.) pateikti kaip savarankiški pagrindai, kurie ir panaikinami, vadovaujantis atskiromis įstatymo nuostatomis (15 str. 1 ir 2 d.). Lietuvos įstatyme (10 str.) numatyta registravimo nuostata gali būti aiškinama dvejopai (Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2572):

1. kaip būtina sąlyga teikti paslaugas, susijusias su kvalifikuotais sertifikatais. Tokiu atveju ši sąlyga prieštarauja ES teisės reikalavimams. Atkreiptinas dėmesys, kad išnagrinėję pateikto Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Europos teisės departamento teisininkai jį įvertino pagal Direktyvos

reikalavimus. Išvadoje teigiama, kad Projekto nuostatos ES teisei iš esmės neprieštarauja, išskyrus Projekto 10 straipsnį, pagal kurį kvalifikuotus sertifikatus sudarantys paslaugų teikėjai privalo registruotis elektroninio parašo priežiūros institucijoje. „Šiuo atveju pažymėtina, kad direktyvos 1999/93/EB 3 str. 1 d. nurodo, kad valstybės narės negali apriboti sertifikavimo paslaugų teikimo išankstinių leidimų gavimu, o 3 str. 2 d. nurodo, jog valstybės narės gali įvesti tik laisvanoriško pobūdžio akreditavimo schemas. Tokiu būdu manome, kad 10 straipsnis turėtų būti išbrauktas.“ Visgi, atrodo, kad poįstatyminiai teisės aktai įtvirtina būtent tokį supratimą (Lamanauskas T., Sauliūnas D., 2004).

2. kaip atliekantis pranešimo (notifikavimo) funkciją, t.y. registravimas turėtų reikšti būtinų dokumentų pateikimą be galimybės juos kažkoku būdu vertinti. Remiantis šiuo, ES teisės nuostatas atitinkančiu, aiškinimu registravimo sąlyga Lietuvoje neturėtų būti siejama su ex ante sistemos įvedimo bandymu. Deja, net ir priėmus 2002 m. pataisas, tai nebuvo expressis verbis įtvirtinta pačiame įstatyme. Tuo tarpu ex post sistema, kai leidžiama veikti visiems, tačiau tie, kurie pažeidžia teisės aktų nuostatas, turi būti baudžiami, nėra aiškiai reglamentuojama (Lamanauskas T., Sauliūnas D., 2004).

Taigi, nors ir literatūroje teigiama, kad pakankamai griežti reikalavimai kvalifikuotiems sertifikatams ir juos išduodantiems vis tiek praktiškai reikalauja sukūrimo atitinkamų patvirtinimo ar akreditavimo procedūrų, pažymėtina, kad Elektroninio parašo pagrindų direktyvos reikalavimai ir užsienio pavyzdžiai rodo, jog šioje srityje galimas didesnis lankstumas, nei dabar įtvirtintas Lietuvoje (Lamanauskas T., Sauliūnas D., 2004).

Suprantant elektroninio parašo tarptautinio pripažinimo svarbą (vienas iš modernaus elektroninio parašo reguliavimo principų yra tarptautinis pripažinimas), svarbu trumpai apžvelgti, kaip įtvirtinamas užsienio valstybių sertifikatų galiojimas. Elektroninio parašo įstatymo 5 straipsnis, atkartodamas Direktyvos 11 straipsnį, nustato tirs pagrindus, kada užsienio valstybės sertifikavimo paslaugų teikėjų sudaryti kvalifikuoti sertifikatai pripažįstami teisiškai lygiaverčiais tokiems pat Lietuvos sertifikatams (nuo 2004 m. gegužės 1 d., kuomet Lietuva tapo Europos Sąjungos nare):

1. užsienio sertifikavimo paslaugų teikėjo akreditacija Lietuvoje;
2. Lietuvos sertifikavimo paslaugų teikėjo, atitinkančio reikalavimus, keliamus kvalifikuotus sertifikatus sudarantiems paslaugų teikėjams, laidavimas;
3. Tarptautinė sutartis (Lamanauskas T., Sauliūnas D., 2004).

Svarbu tai, kad šiuo atveju skiriami du svarbūs aspektai – pirma, būtent akreditavimas (o ne registravimasis) yra sąlyga užsienio paslaugų teikėjams sudaryti kvalifikuotus sertifikatus, antra, laiduoti gali ne registruotas, o tik atitinkantis reikalavimus sertifikavimo paslaugų teikėjas. Šios Direktyvos nuostatos logiškos, tačiau akreditacija (nacionaliniams paslaugų teikėjams - savanoriška) turėtų būti vienintelis valstybinio patvirtinimo būdas. Norint sudaryti kvalifikuotus sertifikatus, neturėtų būti reikalaujama jokio išankstinio patvirtinimo (norint laiduoti – tokio patvirtinimo nereikia), o tik atitikimo keliamus reikalavimus (Lamanauskas T., Sauliūnas D., 2004).

UNCITRAL pavyzdinis įstatymas nustato abstraktesnius pripažinimo reikalavimus, numatydamas draudimą diskriminuoti geografiniu pagrindu, o sertifikatas turi būti pripažintas, jeigu garantuoja pakankamai lygiavertį patikimumo lygį. UNCITRAL pavyzdinis įstatymas nustato, kad šalių susitarimas turi būti laikomas pakankamu pagrindu pripažinti užsienio sertifikatą (tai buvo pripažinta ir Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatyme, kai atitinkamomis pataisomis įtvirtintas bendras sutarčių laisvės principas) (United Nation, 1999).

1.4. Elektroninio parašo naudojimo priežiūra

Nors ES direktyva nereikalauja, kad elektroninio parašo naudojimo priežiūros funkcijas atliktų valstybinė institucija (paliekama ir privataus sektoriaus savireguliacijos galimybė), tačiau Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymo 14 straipsnyje aiškiai nustatyta, kad elektroninio parašo priežiūros institucijos funkcijas atlieka Vyriausybės įgaliota institucija. 2002 m. balandžio 23 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė nutarė, kad tokia institucija – Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės www.ivpk.lt (Valstybės žinios, 2002, Nr. 43-1634).

Įstatymo 14 straipsnio 2 dalyje nustatytos elektroninio parašo priežiūros institucijos funkcijos:

1. rengia reikalavimus elektroninio parašo įrangai;
2. rengia reikalavimus kvalifikuotus sertifikatus sudarantiems sertifikavimo paslaugų teikėjams;
3. nustato reikalavimus elektroninio parašo tikrinimo procedūrai;
4. nustato sertifikavimo paslaugų teikėjų savanoriškos akreditacijos reikalavimus ir akreditavimo tvarką;

5. akredituoja sertifikavimo paslaugų teikėjus;
6. rengia kvalifikuotus sertifikatus sudarančių sertifikavimo paslaugų teikėjų registravimo tvarką, juos registruoja ir viešai skelbia jų sąrašą leidinyje „Valstybės žinios“;
7. prižiūri, kaip tvarkoma sertifikavimo paslaugų teikėjo surinkta informacija, susijusi su kvalifikuotų sertifikatų tvarkymu ir parašo naudotojų užklausomis;
8. panaikina kvalifikuotus sertifikatus sudarančio sertifikavimo paslaugų teikėjo registraciją jo prašymu;
9. nustato pagalbinių sertifikavimo paslaugų teikimo tvarką;
10. palaiko ryšį su atitinkamomis elektroninio parašo priežiūros institucijomis užsienyje, keičiasi informacija, ją kaupia ir viešai skelbia;
11. ne vėliau kaip iki kiekvienų metų balandžio 1 dienos parengia kasmetines šio įstatymo įgyvendinimo ataskaitas ir jas pateikia Vyriausybei bei Seimui;
12. atlieka kitas funkcijas, apibrėžtas šios institucijos nuostatuose (Valstybės žinios, 2002, Nr. 43-1634).

Elektroninio parašo įstatymo 15 straipsnis nustato, kad elektroninio parašo priežiūros institucija turi teisę:

- panaikinti akredituoto sertifikavimo paslaugų teikėjo akreditaciją, nustačiusi, kad jis pažeidė reikalavimus akredituotiems sertifikavimo paslaugų teikėjams;
- įspėti kvalifikuotus sertifikatus sudarantį sertifikavimo paslaugų teikėją, sustabdyti ar panaikinti jo registraciją, nustačiusi, kad jis pažeidė Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatytus reikalavimus kvalifikuotus sertifikatus sudarantiems sertifikavimo paslaugų teikėjams (Valstybės žinios, 2000, Nr. 43-1634).

Elektroninio parašo įstatymo 15 straipsnio 3 dalis nustato, kad elektroninio parašo priežiūros institucijos priimti sprendimai dėl akredituoto sertifikavimo paslaugų teikėjo akreditacijos arba kvalifikuotus sertifikatus sudarančio sertifikavimo paslaugų teikėjo registracijos panaikinimo skundžiami įstatymų nustatyta tvarka. Nuostata „įstatymų nustatyta tvarka“ reiškia, kad, remiantis Administracinių bylų teisenos įstatymo nustatyta tvarka, bylos bus sprendžiamos administraciniuose teismuose (Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2572).

Apibendrinant pirmą skyrių galima teigti, kad:

1. Elektroninis parašas – tai duomenys, kurie įterpiami, prijungiami ar logiškai susiejami su kitais duomenimis pastarųjų autentiškumui patvirtinti ir(ar) yra skirti pasirašančiojo asmens identifikavimui. E. parašas sudarytas iš dviejų elementų: materialaus (elektroniniai duomenys) ir funkcinio (autentifikavimas), jei nėra vieno iš šių elementų, nėra ir elektroninio parašo;

2. Saugus elektroninis parašas, tai elektroninis parašas atitinkantis keturis reikalavimus - unikalumo, identifikavimo, saugumo, integralumo;

3. Elektroninis parašas įteisinamas pagal tris schemas: minimalaus reglamentavimo, aiškios technologijos įtvirtinimo, įteisinimo, paremto technologinio neutralumo principu;

4. Elektroniniu parašu duomenys pasirašomi, panaudojus elektroninio parašo formavimo duomenis, o patikrinami jais atitinkančiais elektroninio parašo tikrinimo duomenimis;

5. Elektroninį parašą naudoja – pasirašantysis asmuo (sukuria elektroninį parašą) ir parašo naudotojas (naudoja elektroninį parašą savo veikloje);

6. Pagal LR Elektroninio parašo įstatymą kvalifikuotas elektroninis parašas – tai saugus elektroninis parašas, sukurtas saugia parašo formavimo įranga ir patvirtintas galiojančiu kvalifikuotu sertifikatu, elektroniniams duomenims turi tokią pat teisinę galią kaip ir parašas rašytiniuose dokumentuose;

7. Sertifikatas – elektroninis liudijimas, kuris susieja parašo tikrinimo duomenis su pasirašančiu asmeniu ir patvirtina ar leidžia nustatyti pasirašančiojo asmens tapatybę;

8. Lietuvoje kvalifikuotus sertifikatus išduoda UAB „Skaitmeninio sertifikavimo centras“, taip pat nuo 2004 m. galioja ir užsienio kvalifikuoti sertifikatai;

9. Elektroninio parašo naudojimo priežiūros funkcijas Lietuvoje atlieka – Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.

II. ELEKTRONINIO PARAŠO INFRASTRUKTŪROS KŪRIMAS LIETUVOJE

2.1. Elektroninio parašo naudojimas e.bankininkystėje

Lietuvoje jau yra visos priemonės šalia tradicinio parašo įdiegti ir naudoti kvalifikuotą elektroninį parašą. Elektroninio parašo įstatymas priimtas 2000 metais (2002 m. padaryta aktuali redakcija), kiti poįstatyminiai teisės aktai, taip pat 2002 metais Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės parengta elektroninio parašo infrastruktūrą reglamentuojanti teisės aktų bazė, bei nuo 2005 metų vasario 23 d. savo veiklą pradėjęs pirmasis skaitmeninius kvalifikuotus sertifikatus sudarantis sertifikavimo paslaugų teikėjas UAB „Skaitmeninio sertifikavimo centras“ sudarė visas galimybes diegti ir naudoti kvalifikuotą elektroninį parašą (Informaciniai pranešimai, 2005). Tai reiškia, kad Lietuvoje kvalifikuotas elektroninis parašas (e.parašas) jau turi tokią pat teisinę galią, kaip ir tradicinis, ranka pasirašytas (Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2005).

Turimos visos reikiamos priemonės kvalifikuoto elektroninio parašo naudojimui, tačiau nėra daug jo naudotojų, kadangi stinga informacijos apie kvalifikuoto elektroninio parašo praktinę naudą paprastiems vartotojams (pvz., fiziniams ir juridiniams asmenims) bei vyrauja klaidinga nuostata, jog kvalifikuoto elektroninio parašo įsigijimas ir jo naudojimas yra labai sudėtingi procesai.

Šiuo metu aktyviausiai elektroninį parašą savo vidinėm reikmėm ir bendraudamos su trečiomis šalimis naudoja finansinės institucijos, pavyzdžiui bankai. Jau nuo 2002 m. rugpjūčio 28 d. veikia elektroninio sertifikavimo sistema **Lietuvos banke**. Ji skirta Lietuvos banko informacinėms sistemoms, kuriose naudojamas elektroninis parašas, aptarnauti (IVPK, 2005):

1. Mokėjimo sistemoje LITAS – skirtoje jos dalyvių, Lietuvoje veikiančių komercinių bankų, užsienio bankų skyrių bei vertybinių popierių viešosios apyvartos tarpininkų atsiskaitymams atlikti per Lietuvos Banke tvarkomas dalyvių sąskaitas (IVPK, 2005);

2. Paskolų rizikos duomenų bazės sistemoje – skirtoje informacijai apie kredito įstaigų suteiktas paskolas registruoti ir jų prašymu informacijai apie ūkio subjektų įsiskolinimus teikti (IVPK, 2005);

3. Ataskaitų priėmimo sistemoje – skirtoje Lietuvoje veikiančių kredito įstaigų priežiūros ir statistinėms ataskaitoms surinkti, ataskaitų informacijai analizuoti, kredito įstaigų veiklos riziką nustatantiems rodikliams bei Lietuvos bankinės sistemos būklę apibūdinantiems rodikliams skaičiuoti, bankų finansinės būklės kitimo tendencijoms nustatyti (IVPK, 2005);

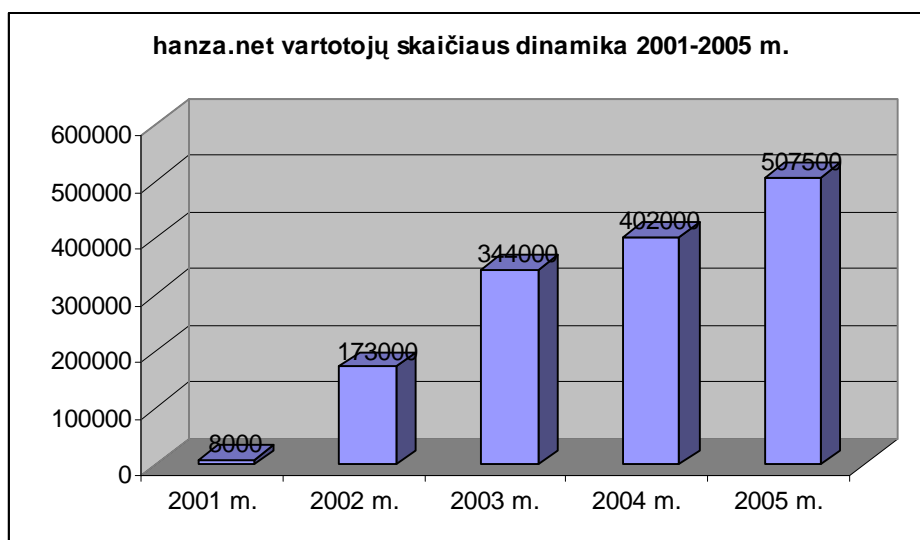
4. Valstybės vertybinių popierių aukcionų vykdymo sistemoje – skirtoje aukcionų paraiškoms registruoti, aukcionui vykdyti, aukciono informacijai į sistemą LITAS perduoti, vertybinių popierių apmokėjimui bei išpirkimui stebėti (IVPK, 2005).

Elektroninio parašo taikymas Lietuvos banko informacinėse sistemose užtikrina aukštą duomenų apsaugos lygį bei leidžia atsisakyti rašytinių dokumentų cirkuliacijos. Sistema yra uždara, tad joje taikoma sutartimis paremta strategija, t.y. kvalifikuoti sertifikatai nėra naudojami (IVPK, 2005).

Privatūs bankai taip pat naudojami Elektroninio parašo įstatymu (8 str. 3 d.):

AB bankas „Hansabankas“ teikia internetinės bankininkystės paslaugas „hanza.net“, naudojant identifikavimo sistemas bei PKI (Public Key Infrastructure) technologijas duomenų perdavimo klientams paslaugose (IVPK, 2005).

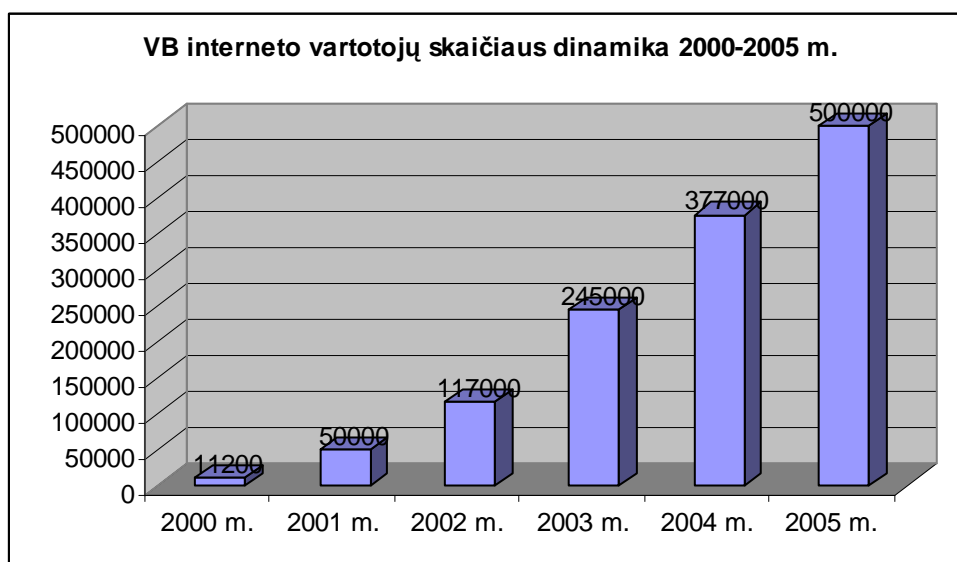
Kaip matome iš grafiko Nr. 1 „hanza.net“ vartotojų skaičius kiekvienais metais auga ir jų skaičius 2005 metais siekė virš 0,5 milijono, taigi ši paslauga tarp Lietuvos vartotojų labai populiar.

Grafikas Nr. 1. „hanza.net“ vartotojų skaičiaus dinamika 2001-2005 metais (AB banko „Hansabankas“ metinės finansinės veiklos ataskaitos).

AB SEB Vilniaus bankas - internetinės bankininkystės sistemoje „**VB internetas**“, asmeninio kompiuterio sistemoje „VB Telebankas“, savo reikmėms – nekvalifikuotų sertifikatų paslaugomis. Bankas taip pat svarsto galimybę naudoti PKI technologijas mobilaus autentifikavimo paslaugose (IVPK, 2005).

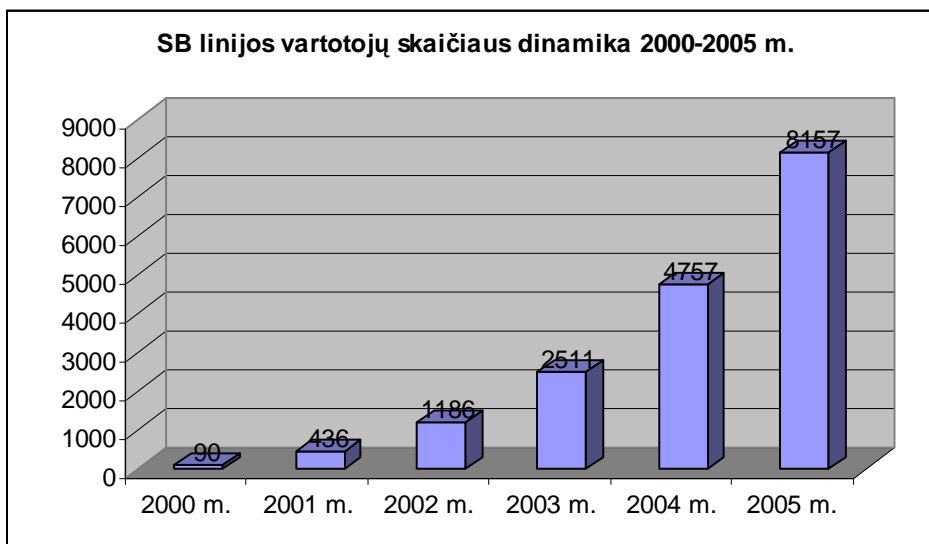
Kaip matome iš grafiko Nr. 2 AB SEB Vilniaus banko teikiama internetine paslauga „VB internetas“ jau naudojasi apie 0,5 milijono vartotojų.

Grafikas Nr. 2. „VB internetas“ vartotojų skaičiaus dinamika 2000-2005 metais (AB SEB Vilniaus banko metinės ataskaitos).

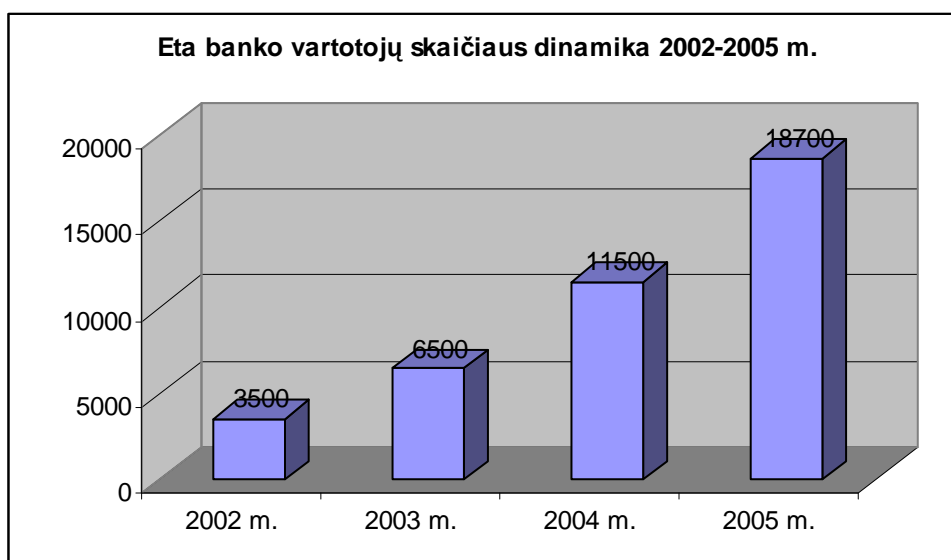
Kiti bankai – elektroninės bankininkystės sistemose (NORD/LB paslauga „**INTERNETO LINIJA**“, Ūkio banko „**Eta bankas**“, SAMPO „**e-bankas**“, Snoro banko „**BANKAS INTERNETU+**“, Medicinos banko internetine bankine sistema „**IBS**“, Šiaulių banko „**SB linija**“ (IVPK, 2005).

Kaip matome iš grafiko Nr. 3 Šiaulių banko teikiama internetine paslauga „SB linija“ kiekvienais metais naudojasi vis daugiau vartotojų, 2005 metais vartotojų skaičius išaugo 4 kartus palyginus su 2004 metais.

Grafikas Nr. 3. „SB linijos“ vartotojų skaičiaus dinamika 2000-2005 metais (Šiaulių banko metinės ataskaitos).

Kaip matome iš grafiko Nr. 4 Ūkio banko teikiama internetine paslauga „Eta bankas“ kiekvienais metais naudojasi vis daugiau vartotojų, jų skaičius 2005 metais išaugo 7 kartus palyginus su 2004 metais.

Grafikas Nr. 4. „Eta banko“ vartotojų skaičiaus dinamika 2002-2005 metais (Ūkio banko metinės ataskaitos).

Savo vidinėms reikmėms elektroninį parašą naudoja ir telekomunikacijų bendrovės:

UAB „Bité GSM“ – „**mano.bite.lt**“ abonentai gali matyti savo paslaugas, papildyti išankstinio mokėjimo sąskaitas, užsakyti pageidaujamas paslaugas, viešųjų raktų infrastruktūra (PKI) naudojama – įmonės vidiniuose tinkluose (IVPK, 2005);

UAB „Omnitel“ kartu su IVPK savo vidinėms reikmėms pradėjo bandymus naudoti parašą mobiliuoju telefonu – **m. parašą**. Tai vienas iš pirmųjų praktinių taikymų Europoje ir pirmasis taikymas Baltijos šalyse, kai saugaus elektroninio parašo infrastruktūra yra naudojama mobiliuosiuose telefonuose. Projekto tikslas – išbandyti mobiliojo e. parašo infrastruktūrą vienoje valstybinėje institucijoje, vėliau ją pritaikant kitiems elektroninės valdžios projektams. Ši sistema nėra tradicinės elektroninio parašo infrastruktūros pakaitalas – ji sukurta dirbti kartu ir papildyti egzistuojančias fiksuotas sprendimus. Vartotojai patys gali pasirinkti jiems labiausiai patinkančius pasirašymo įrankius – “Smart” kortelę ir skaitytuvą ar mobilųjį telefoną. Išskirtinis mobilaus elektroninio parašo bruožas – užtikrintas, lengvas, paprastas ir saugus naudojimas. Vartotojas gali pasirašinėti dokumentus mobiliuoju telefonu net ir nebūdamas darbo vietoje, neturėdamas kompiuterio, arba būdamas išvažiavęs į užsienį. Kadangi projekte naudojamos fiksuoto ir mobilaus elektroninio parašo technologijos, iškyla papildomų problemų – šiuo metu sprendžiami PKI Toolkit (SIM kortelių su e. parašo galimybe) kortelių techninio suderinamumo su sertifikavimo paslaugų teikėjo (Estijos AS „Sertifitseerimiskeskus“) sudarytais sertifikatais, klausimas (IVPK, 2005).

2.2. „Valdžios elektroniniai vartai“ – viešosios e.paslaugos

Saugus elektroninis parašas gali būti naudojamas ne tik e. bankininkystėje ir telekomunikacijų teikiamose paslaugose, bet ir viešojo administravimo institucijoms, įmonėms ir įstaigoms teikiant viešąsias elektronines paslaugas fiziniams ir juridiniams asmenims (pvz., *gyventojams*: pajamų deklaravimas; laisvų darbo vietų paieška; asmens dokumentai ir kt., *įmonėms*: įmonių mokesčiai; pridėtinės vertės mokestis; naujų įmonių registravimas ir kt.), tačiau čia reikia ne tik saugaus elektroninio parašo, bet ir kvalifikuoto sertifikato, todėl bus diegiamas ir naudojamas kvalifikuotas elektroninis parašas.

2002 metais LR Vyriausybė priėmė elektroninės valdžios (e.valdžios) koncepciją. Ja siekiama, panaudojant skaitmenines technologijas, gerinti viešųjų paslaugų teikimą

valstybės ir savivaldybių institucijoms bei įstaigoms, Lietuvos Respublikos gyventojams, verslo subjektams (1 punktą) (Valstybės žinios, 2003, Nr. 2-54).

Pagrindinis e.valdžios koncepcijos tikslas – didinti Lietuvos Respublikos vykdomosios valdžios sprendimų priėmimo skaidrumą, kokybiškiau ir efektyviau teikti visuomenei, verslo subjektams ir institucijoms viešąsias paslaugas ir informaciją, panaudoti tam informacinių technologijų teikiamas galimybes, o svarbiausias šios koncepcijos uždavinys – pasiekti, kad nuo 2005 metų viešosios paslaugos LR gyventojams ir verslo subjektams būtų teikiamos panaudojant skaitmenines technologijas (internetą, mobiliuosius telefonus ir kt.) (Valstybės žinios, 2003, Nr. 2-54). Taip e.valdžia tampa galingu transformacijos įrankiu įsitvirtinančiu kultūroje ir viešajame sektoriuje (Tones Lourdes, 2005).

Viešųjų elektroninių paslaugų teikimo reikalingumą rodo ir Informacinės visuomenės plėtros komiteto (IVPK) prie Vyriausybės užsakymu 2003 m. spalio mėn. tyrimų bendrovės „TNS-Gallup“ atliktos apklausos duomenys, pagal kuriuos nors kartą internetu į viešojo administravimo institucijas 2003 m. yra kreipęsi 28% visų interneto vartotojų Lietuvoje. Tai sudaro 5,8% visų šalies gyventojų. Daugiau nei pusė (53%) besilankančių valdžios institucijų tinklalapiuose siekė susipažinti su rengiamais teisės aktų projektais ir pateikti pasiūlymus dėl jų tobulinimo. 17% viešojo administravimo institucijų interneto svetainių lankytojų kreipėsi į valstybės ar savivaldybės tarnautojus, atsakingus už dominantį klausimą. Informaciją apie respondento teises, galiojančius įstatymus kaip labiausiai reikalingą nurodė 62% valdžios institucijų svetainių lankytojų. 53,9% jų labiausiai reikalinga informacija apie mokslo, studijų galimybes, 52,4% lankytojų domina turistinė bei laisvalaikio informacija, lygiai pusė besilankančių respondentų domisi informacija apie institucijos teikiamas paslaugas. Visi, tarp jų ir internetu nesinaudojantys respondentai buvo klausiami, kokios valstybinių institucijų internetu teikiamos paslaugos jiems būtų aktualiausios. Beveik pusė – 47% – respondentų nurodė su sveikatos apsauga susijusias paslaugas, 42% domina darbo paieška, 25% gyventojų internete aktualios socialinio aprūpinimo paslaugos (IVPK, 2003). Taigi, iš atliktos apklausos rezultatų matyti, jog žmonės domisi valstybės institucijų teikiamomis elektroninėmis paslaugomis ir jų teikimo poreikis auga.

Todėl, įgyvendinant Elektroninės valdžios koncepcijos priemonių plano 2.5 punktą, 2004 m. buvo sukurti „Valdžios elektroniniai vartai“, kurių paskirtis - viešųjų administravimo institucijų paslaugų ir viešosios informacijos teikimas gyventojams, verslo subjektams ir kitoms suinteresuotoms tikslinėms grupėms, aptarnavimas "vieno

langelio" principu. „Valdžios elektroniniai vartai“ vartotojas turi galimybę greitai ir patogiai susirasti ir pasinaudoti pageidaujamomis viešosiomis paslaugomis, gauti dominančią viešąją informaciją (Valstybės žinios, 2006, Nr. 3-90).

„Valdžios elektroniniai vartai“ teikiamos elektroninės paslaugos yra pasiekiamos šiais internetiniais adresais www.epaslaugos.lt, www.evaldzia.lt, www.govline.lt. Surinkus bet kurį adresą atidaromas tinklalapis www.epaslaugos.lt, šį tinklalapį administruoja Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (1.4 punktas). Šiame portale galima rinktis iš 20 viešųjų elektroninių paslaugų sąrašo, nustatyto Elektroninės valdžios koncepcijoje (Valstybės žinios, 2003, Nr. 2-54).

I. Gyventojams teikiamos elektroninės paslaugos:

1. Pajamų deklaravimas (turto, pajamų).
2. Laisvų darbo vietų (iš jų ir valstybės tarnyboje) paieška.
3. Socialinės išmokos ir kompensacijos (bedarbio pašalpos, stipendijos ir kt.).
4. Asmens dokumentai (pasai, asmens tapatybės kortelės, vairuotojų pažymėjimai).
5. Transporto priemonių registravimas.
6. Leidimai statyti pastatus.
7. Pranešimai policijai.
8. Leidinių, publikacijų paieška viešosiose bibliotekose.
9. Gimimo ir mirties liudijimai.
10. Gyvenamosios vietos deklaracijos.
11. Interaktyvios gydytojų konsultacijos ir registracija poliklinikose;
12. Paraiškos (mokyti universitete, kelti kvalifikaciją).

II. Verslo subjektams teikiamos elektroninės paslaugos:

13. Įmonių mokesčiai.
14. Pridėtinės vertės mokestis (PVM).
15. Naujų įmonių registravimas.
16. Duomenų teikimas Statistikos departamentui prie LR Vyriausybės.
17. Viešieji pirkimai.
18. Socialinės išmokos darbuotojams.
19. Muitinės deklaracijos.
20. Leidimai, kuriuos reikia derinti su aplinkos apsaugos tarnybomis (Valstybės žinios,

2003, Nr. 2-54).

Visos viešosios elektroninės paslaugos teikiamos įvairiais lygiais:

Pirmasis lygis – informacinio pobūdžio viešosios paslaugos. Institucija pateikia viešąją informaciją internetu;

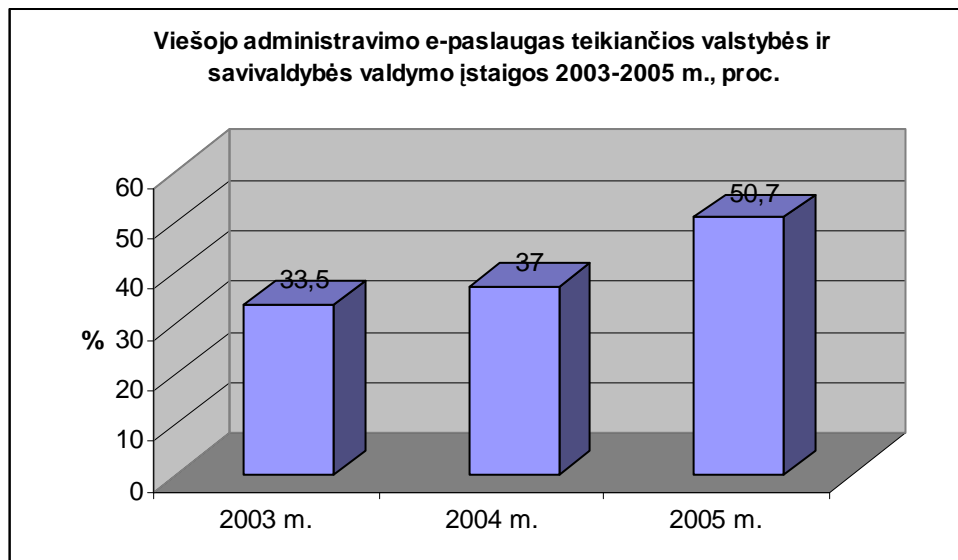
Antrasis lygis – dalinė transakcija. Institucija pateikia vartotojui savo tinklalapiuose iš dalies automatizuotas formas ir anketas, kurias užpildęs ir išspausdinęs vartotojas gali jomis naudotis (pvz., pateikti institucijai duomenis);

Trečiasis lygis – dalinis interaktyvumas. Vartotojo tapatybė nustatoma sistemoje. Jis gali pateikti paklausimus, ir institucija elektroninio paklausimo pagrindu atsako į šį paklausimą. Tačiau viešoji paslauga (pvz., pažyma) pristatoma neelektronine forma;

Ketvirtasis lygis – visiškas interaktyvumas. Baigtas e. valdžios projektas. Vartotojas elektroniniais kanalais paduoda užklausą ir gauna galiojančią elektroninę viešąją paslaugą (Valstybės žinios, 2003, Nr. 2-54).

Pagal tinklalapyje www.epaslaugos.lt pateiktą statistiką bendras šiuo metu teikiamų viešųjų elektroninių paslaugų skaičius – 573, iš jų pagal lygius: 1 lygis – 374; 2 lygis – 147; 3 lygis – 44; 4 lygis – 8. Daugiausiai teikiamos 1 lygio paslaugos t.y. institucija pateikia viešąją informaciją internetu, o mažiausiai 4 lygio paslaugų, kuomet yra visiškas interaktyvumas t.y. vartotojas elektroniniais kanalais paduoda užklausą ir gauna galiojančią elektroninę viešąją paslaugą, tam kad daugėtų 4 lygio paslaugų reikia sukurti elektroninio parašo infrastruktūrą, kur būtų naudojamas kvalifikuotas elektroninis parašas.

Viešojo administravimo paslaugas Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis 2005 metų pradžioje internetu teikė 50,7% valstybės ir savivaldybių valdymo įstaigų (2004 m. – 37%; 2003 m. - 33,5%). Taigi, iš grafiko Nr. 5 pateiktų duomenų matome, jog daugėja valstybės institucijų, kurios teikia viešąsias elektronines paslaugas fiziniams ir juridiniams asmenims, jų padaugėjo net 17,2 % (Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2005).

Grafikas Nr. 5. Viešojo administravimo e-paslaugas teikiančios valstybės ir savivaldybės valdymo įstaigos 2003-2005 m., proc. (Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2005)

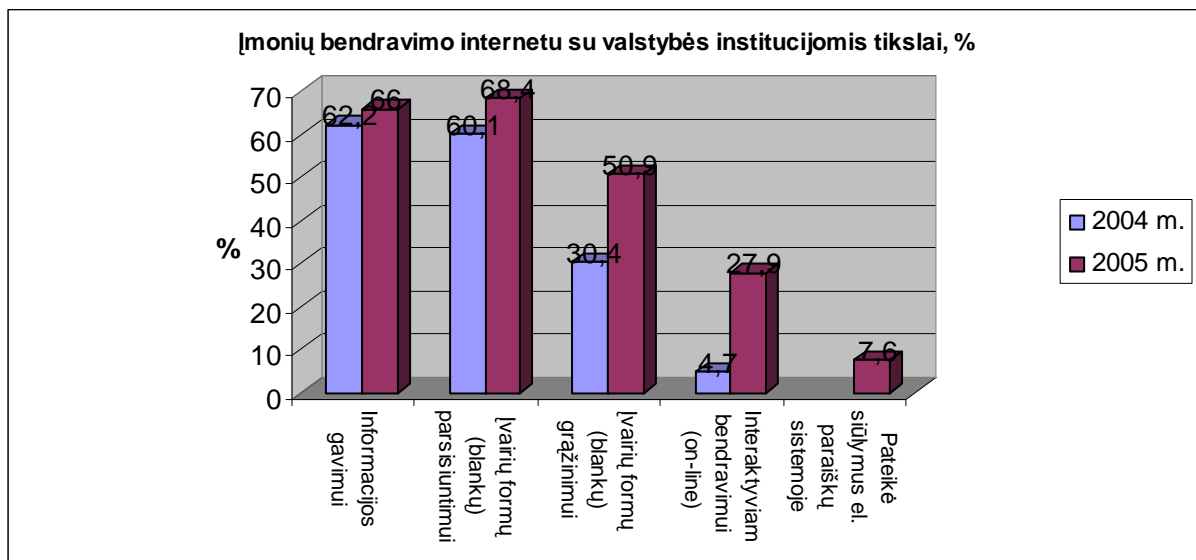
Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis bendravimui su valstybės institucijomis internetu asmeniniais tikslais, įskaitant deklaracijų Valstybinei mokesčių inspekcijai teikimą, informacijos paiešką, oficialių blankų parsisiuntimą, užpildytų blankų siuntimą, iš 16 – 74 m. amžiaus gyventojų 2005 metų I ketvirtyje naudojosi 310 tūkst. žmonių arba 12,1% nuo šios amžiaus grupės gyventojų, t.y. 2,3% daugiau nei 2004 metų I ketvirtį. Taigi, galime matyti, jog vis daugiau žmonių 16-74 m. kurie naudojami internetu, naudojami valstybės institucijų teikiamomis viešosiomis elektroninėmis paslaugomis (Lentelė Nr. 1).

Lentelė Nr. 3 Bendravimas su valstybės institucijomis internetu asmeniniais tikslais.

	2003 m. I ketvirtis	2004 m. I ketvirtis	2005 m. I ketvirtis
16-74 m. amžiaus gyventojai, kurie naudojami internetu bendravimui su valstybės institucijomis asmeniniais tikslais:			
tūkstančiais žmonių	172	252	310
procentais nuo šios amžiaus grupės gyventojų	6,7	9,8	12,1

Šaltinis: Statistikos departamento IT naudojimo namų ūkiuose tyrimas.

Įmonių bendravimo internetu su valstybės institucijomis tikslai, Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis 2005 m. buvo: gauti informaciją (66%) 4,2 % daugiau nei 2004 m., parsisiusti įvairias formas (68,4%) 8,3 % daugiau nei 2004 m., tačiau tik 7,6% įmonių pateikė pasiūlymus elektroninėje paraiškų sistemoje. Iš grafiko Nr. 6 matome, jog didėja viešųjų elektroninių paslaugų poreikis ir įmonės vis labiau jomis naudojasi.

Grafikas Nr. 6. Įmonių bendravimo internetu su valstybės institucijomis tikslai, %. (Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2005)

Pagal Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Vyriausybės užsakyto tyrimo duomenis **2005 m.** pagrindinių viešųjų paslaugų perkėlimo į elektroninę terpę lygis Lietuvoje siekė **64%** (2004 m. – 50%). Verslui skirtos paslaugos į internetą perkeliamos sparčiau, negu skirtos gyventojams – verslui skirtų paslaugų perkėlimo į internetą lygis **2005 m.** siekė **76%** (2004 m. - 60%) gyventojams skirtų paslaugų perkėlimo į tinklą lygis siekė **56%** (2004 m. - 44%) (IVPK, 2005).

Tačiau daugumos viešųjų paslaugų pasiekiamumo internetu lygis – vidutiniškas, t.y. dažnai oficialiame valstybės įstaigos tinklalapyje meniu punkte „el. paslaugos“ galima surasti bendrą informaciją paslaugos teikimo pradėjimui, teisės aktus, formas parsisiuntimui. Deja, daug kur ribojamas atgalinis ryšys – užpildytas formas pateikti internetu dažniausiai neįmanoma. Mažas viešųjų paslaugų pasiekiamumas savivaldybių tinklalapiuose, nors vietinei valdžiai priskirta nemažai funkcijų. Dauguma savivaldybių tinklalapiai – pristatomojo pobūdžio, viešųjų paslaugų teikimas apsiriboja atmintinėmis.

Interaktyvaus bendravimo paslaugos (on-line) sudaro apie 30% visų viešųjų paslaugų. Tai – mokesčių sektoriaus, deklaracijų, užimtumo centų paslaugos (Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2005).

Palyginus su 2004 metais viešojo sektoriaus tinklalapių pasiekiamumas pakito mažai. Dauguma tinklalapių neįvedė naujovių, kurios padidintų pasiekiamumą. Atgalinį ryšį su klientais sustiprino mokesčių, deklaracijų sektoriai, kurie pirmauja tarp visų viešųjų paslaugų. Pagrindiniai pasikeitimai – tai formų bei blankų ir pavyzdžių kaip juos pildyti įkėlimas į tinklalapius (Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2005).

Šiuo metu vartotojui norint naudotis elektroninėmis paslaugomis, kurios yra mokamos ir/arba kurioms reikalingas identifikavimas ir tapatybės nustatymas, reikia turėti elektroninės bankininkystės sutartį su bankais, kurie teikia identifikavimo ir tapatybės nustatymo per elektroninės bankininkystės sistemas paslaugas (1.7 punktą). O vartotojo pageidavimu jam skirti duomenys, kurie yra suteiktos e.Paslaugos rezultatas, gali būti patvirtinti kvalifikuotu elektroniniu parašu (patvirtintu IVPK sudarytu sertifikatu) 12.5 punktą (Valstybės žinios, 2006, Nr. 3-90).

Pagal metines bankų ataskaitas, kurie teikia e-bankininkystės paslaugas vartotojų skaičius kiekvienais metais didėja, taigi galime daryti išvadą, jog viešosiomis elektroninėmis paslaugomis su kiekvienais metais gali naudotis vis daugiau Lietuvos gyventojų. Tačiau viešąsias elektrones paslaugas teikiančios institucijos neapsiriboja tik e-bankininkystės teikiama asmens tapatybės identifikavimo sistema ir pradeda diegti kvalifikuotą elektroninį parašą savo sistemoje.

Viešosiomis elektroninėmis paslaugomis vartotojai gali naudotis ne tik www.epaslaugos.lt, bet ir kiekvienos valstybės ir savivaldybių institucijos ar įstaigų oficialiu tinklalapiu, kuriame jos yra teikiamos. Pavyzdžiui, **Valstybinė mokesčių inspekcija** (VMI) naudodamasi e-bankininkystės įdiegtomis identifikavimo sistemomis teikia pajamų deklaravimo elektroniniu būdu paslaugą – jau nuo 2004 m. priima elektrones gyventojų pajamų ir turto deklaracijas. 2004 m. ši paslauga pradėjo veikti likus 1 mėn. iki deklaravimo termino pabaigos, tačiau visgi elektroniniu būdu deklaravo daugiau nei 6% visų deklaravusių gyventojų. Vartotojai, kurie naudojami e-bankininkystės identifikavimo sistemos paslaugomis galėjo sutartis dėl deklaracijų teikimo elektroniniu būdu pasirašyti internetu, o kitiems gyventojams buvo sudaryta galimybė sutartį pasirašyti VMI skyriuje, o vėliau elektrones deklaracijas užpildyti tinklalapyje <http://deklaravimas.vmi.lt>. Šiuo metu pasirašyti sutartį internete bei teikti

deklaracijas elektroniniu būdu gali daugelio Lietuvos komercinių bankų internetinės bankininkystės paslaugos vartotojai. VMI artimiausiu metu ruošiasi naudoti ne tik identifikavimo sistemas, bet ir kvalifikuotą elektroninį parašą, planuojama įsigyti PKI produktus (tokius, kurių savikaina būtų kuo mažesnė mokesčių mokėtojams ir kuo paprastesnis jų naudojimas) (IVPK, 2005).

Valstybinė kelių transporto inspekcija šiuo metu vykdo Inspekcijoje funkcionuojančių kelių transporto veiklos kompiuterizuotos informacinės sistemos „Keltra“ modernizavimą ir vadovaudamasi Elektroninio parašo įstatymu yra numačiusi modernizuotoje informacinėje sistemoje kvalifikuotą elektroninį parašą naudoti savo veikloje, o taip pat teikiant paslaugas Inspekcijos klientams – su kelių transporto veikla susijusiems fiziniams ir juridiniams asmenims. Naudojant PKI technologiją asmenims numatoma organizuoti paslaugų užsakymą elektroniniu būdu (elektroninius prašymus), duomenų apie išduotų vežimo veiklos dokumentų panaudojimą ir jų būklę, internetinį teikimą. Įgyvendindama Reglamentą (EB) Nr. 3821/85 Inspekcija yra atsakinga už skaitmeniniuose tachografuose naudojamų mikroprocesorinių kortelių, skirtų nustatyti kortelės turėtojo tapatybę ir saugoti joje tam tikrus duomenis apie keleivius ar krovinius vežančio kelių transporto priemone vairuotojo darbo ir poilsio laiką, įdiegimą Lietuvoje. Šių kortelių personalizavimui bus naudojami elektroniniai raktai ir sertifikatai, todėl Inspekcija ruošiasi ateityje naudotis sertifikavimo skaitmeninių tachografų sistemoje paslaugas atliksiančių teikėjų paslaugomis (IVPK, 2005).

2005 m. IV ketvirtyje **Muitinės departamentas** prie Lietuvos Respublikos Finansų ministerijos ruošiasi teikti elektroninio parašo sertifikavimo paslaugas naudojant PKI technologiją. Kaip lėto kvalifikuoto elektroninio parašo diegimo priežastį Departamentas nurodo didelių investicijų, susijusių su elektroninio parašo infrastruktūra, poreikį (IVPK, 2005).

Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos šiuo metu turimą PKI infrastruktūrą naudoja šifruotam duomenų apsikeitimui tarp Fondo valdybos ir bankų (pensijų mokėjimo žiniaraščiai) bei tarp Fondo valdybos ir pensijų kaupimo bendrovių (pensijų kaupimo sutarčių registro administravimui ir įmokų į pensijų fondus pervedimui). Juridinis pagrindas tokiu būdu gautiems duomenims yra dvišalės duomenų teikimo sutartys tarp Fondo valdybos ir pensijų kaupimo bendrovių. Sertifikavimo centro vaidmenį projekte su pensijų kaupimo bendrovėmis atlieka Fondo valdyba. Elektroninių SD formų priėmimo ir apdorojimo projekte planuojama naudotis užsienio šalies sertifikavimo paslaugų teikėjo sudarytais

kvalifikuotais sertifikatais (IVPK, 2005).

2.3. Elektroninio parašo diegimas valstybės institucijose

Kvalifikuotas elektroninis parašas bus naudojamas ne tik teikiant viešąsias elektronines paslaugas fiziniams ir juridiniams asmenims, bet ir diegiamas Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės vykdomame elektroninių dokumentų mainų investiciniame projekte „Elektroninio parašo įdiegimas valstybės institucijose“, kurio tikslas – pakeisti tarp valstybės institucijų keliaujančius trumpalaikio saugojimo (iki 5 m.) dokumentus į elektroninius, patvirtintus kvalifikuotu elektroniniu parašu. IVPK 2004 m. paskelbė atvirus konkursus saugiai elektroninio parašo įrangai įsigyti bei elektroninių dokumentų mainų tarp valstybės institucijų moduliui (DMM) plėtoti. Iš viso per 2 metus įsigytų mikroprocesorinių kortelių, elektroninio parašo formavimo ir tikrinimo įrangos kiekis – 500 vnt., buvo įdiegtas 21-oje valstybės institucijoje (pilotinio projekto tikslas – 500 vnt. mikroprocesorinių kortelių vartotojų bei 20 valstybės institucijų sudarytos sąlygos keistis elektroniniais dokumentais pasirašytais elektroniniu parašu (IVPK, 2005).

Sertifikavimo paslaugas projekto apimtyje teikia IVPK. 2004 m. gegužės 17 d. dieną buvo pradėti elektroninių dokumentų mainai tarp 5 valstybės institucijų - Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarijos, Ūkio, Susisiekimo ministerijų, Lietuvos archyvų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir IVPK. Iki 2004 m. pabaigos elektroninio parašo bei elektroninių dokumentų įranga buvo įdiegta, t.y. sąlygos keistis elektroniniais dokumentais pasirašytais elektroniniu parašu sudarytos dar 16-oje valstybės institucijų - Aplinkos, Finansų, Socialinės apsaugos ir darbo, Sveikatos apsaugos, Teisingumo, Žemės ūkio ministerijose, Valstybinėje duomenų apsaugos inspekcijoje, Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnyboje, Statistikos departamente prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Viešųjų pirkimų tarnyba prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Lietuvos standartizacijos departamente prie Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos, Asmens dokumentų išrašymo centre prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, Gyventojų registro tarnyboje prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, Migracijos departamente prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, Valstybės tarnybos departamente prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos bei Valstybinė kelių transporto inspekcijoje prie susisiekimo ministerijos.

Kita techninė projekto dalis – taikomosios programinės įrangos, realizuosiančios elektroninių dokumentų mainus tarp valstybės institucijų, tobulinimas buvo įvykdytas – IVPK užsakymu sukurta nauja, pagal vartotojų poreikius patobulinta bei valstybės institucijose įdiegta, dokumentų mainų modulis (DMM) versija (IVPK, 2005).

Vykdamas projektą nustatytos ir projekto eigos kliūtys - organizacinės, t.y. nėra dar šiuo metu pakeistos vidinės ministerijų darbo tvarkos, nustatančios elektroninių dokumentų mainų procedūras, įskaitant dokumentų rengėjų veiklos reglamentavimą, padidėjęs ministerijų darbuotojų darbo krūvis, nes šiame projekto etape dar yra dubliuojami popieriniai dokumentai ir šių dokumentų elektroninės versijos („Elektroninio parašo įdiegimo valstybės institucijose pilotinio projekto“ Priežiūros komiteto posėdžio protokolas Nr. 4) (IVPK, 2005).

Vienas iš projekto uždavinių buvo „sąlygų e. paslaugų plėtrai sudarymas“, tad IVPK jungė Elektroninio parašo įdiegimo valstybės institucijose pilotinį projektą su kitais vykdomais projektais - „Gyvenamosios vietos deklaravimo“, „Valstybės tarnautojų registro analizės“, „RRT Tarybos“ bei „LINESIS“. Manoma, kad būtent tokia projekto plėtra, t.y. kuriamos infrastruktūros panaudojimas naujuose e-valdžios projektuose paskatins kvalifikuoto elektroninio parašo naudojimą ir e-paslaugų plėtrą (IVPK, 2005).

2004 m. IVPK parengė ir nuo 2005 m. pradėjo vykdyti „Elektroninio parašo infrastruktūros plėtros“ projektą, kurio uždaviniai: visose centrinio valstybės valdymo institucijose įdiegti elektroninio parašo formavimo ir tikrinimo įrangą, sudaryti sąlygas visiems valstybės tarnautojams, atsakingiems už dokumentų rengimą bei pasirašymą (įskaitant vizavimą) pasirašinėti elektroninius dokumentus kvalifikuotu elektroniniu parašu, aprūpinti visas centrinio valdymo institucijas taikomąja programine įranga elektroninių dokumentų mainams tarp valstybės institucijų, sudaryti sąlygas visoms centrinio valstybės valdymo institucijoms tarpusavio dokumentų (iki 5 metų saugojimo) mainams naudoti elektroninius dokumentus, organizuoti centralizuotą elektroninių dokumentų archyvą, IVPK vykdyti elektroninių parašų ir sertifikatų administratoriaus funkcijas (IVPK, 2005).

Tam, kad įgyvendinti Elektroninio parašo įstatymo ir su juo susijusių poįstatyminių teisės aktų nuostatas valstybės institucijų veiklos prioritetu išlieka šiuolaikiškos techninės ir teisinės bazės, skatinančios elektroninio parašo infrastruktūros plėtrą, sukūrimas bei viešųjų paslaugų teikimas elektroniniu būdu. Todėl artimiausiu laikotarpiui numatoma (IVPK, 2005):

- tobulinti teisinę bazę įgyvendinant Europos Sąjungos teisės normas bei

tarptautinių standartų reikalavimus kvalifikuoto elektroninio parašo įgyvendinimo srityse (dalyvaujant ES struktūrų veikloje, kartu su kitomis šalimis narėmis pasiekti, kad kvalifikuoti sertifikatai būtų pripažįstami ir naudojami tarptautiniu lygiu) (IVPK, 2005);

- skatinti valstybės institucijas teikti viešąsias paslaugas elektroniniu būdu, modernizuoti informacines sistemas, tuo užtikrinant darbo efektyvumą bei šalies intelektualinį lygį (vykdyti „Valdžios elektroninių vartų portalo“ projektą, įgyvendinti „vieno langelio“ principą), tam, kad iki 2010 metų viešosiomis elektroninėmis paslaugomis naudotųsi 40% Lietuvos gyventojų, 95% pagrindinių viešųjų elektroninių paslaugų būtų pasiekiami internetu, o 70% visų viešųjų elektroninių paslaugų būtų teikiama „vieno langelio“ principu (IVPK, 2005);

- sudaryti teisinės, organizacinės ir techninės sąlygas kad, vykdant administracinę procedūrą viešojo administravimo institucijose, būtų naudojamos informacinės technologijos priimant ir nagrinėjant prašymus bei pateikiant atsakymus (IVPK, 2005);

- pašalinti kliūtis pačioms valstybės institucijoms keistis elektroniniais dokumentais pasirašytais saugiu elektroniniu parašu, įgyvendinti projektus, kurie akivaizdžiai pademonstruotų keitimosi galimybę ir privalumus (vykdyti „Elektroninio parašo infrastruktūros plėtros“, LINESIS, Viešųjų pirkimų monitoringo informacinės sistemos projektus), motyvuoti viešojo administravimo subjektus naudotis elektroninių dokumentų, pasirašytų kvalifikuotu elektroniniu parašu, mainais (pradedant nuo Vyriausybės darbo reglamento pakeitimo) (IVPK, 2005);

- sukurti elektroninių dokumentų archyvavimo sistemą bei užtikrinti reikalingą tam reglamentavimą (parengti elektroninių dokumentų archyvavimo tvarką) (IVPK, 2005).

Apibendrinant antrą skyrių galima teigti, kad:

1. Lietuvoje jau yra visos priemonės naudoti ir įdiegti kvalifikuotą elektroninį parašą. Sukurta teisinė bazė ir įsteigtas kvalifikuotas sertifikavimo paslaugų teikėjas;

2. Teikdami e.bankininkystės paslaugas savo klientams bankai elektroninį parašą jau naudoja nuo 2002 metų. Per kelerius metus smarkiai išaugo e.bankininkystės „hanza.net“ ir „VB internetas“ ir kt. internet bankų vartotojų skaičius. Bankų teikiama asmens tapatybės identifikavimo sistema naudojama valstybės institucijoms teikiant viešąsias elektronines paslaugas fiziniams ir juridiniams asmenims;

3. Atsiradus galimybėms įdiegti ir naudoti kvalifikuotą elektroninį parašą teikiant viešąsias elektronines paslaugas fiziniams ir juridiniams asmenims (pvz., pajamų deklaravimas ir kt.), valstybės institucijos vietoj elektroninės bankininkystės teikiamos

asmens tapatybės identifikavimo sistemos pradėjo naudoti kvalifikuotą elektroninį parašą;

4. Įgyvendinant e. valdžios koncepciją buvo sukurti „Valdžios elektroniniai vartai“, kurių pagrindinė paskirtis teikti viešąsias elektronines paslaugas, aptarnauti „vieno langelio“ principu. Teikiamos paslaugos yra skirtingų lygių nuo 1 lygio (informacinio pobūdžio viešosios paslaugos) iki 4 lygio (visiškas interaktyvumas), daugiausiai 1 lygio paslaugų mažiausiai 4;

5. Žymiai išaugo viešojo administravimo elektronines paslaugas teikiančių valstybės valdymo įstaigų procentas, per 3 metus (2003-2005 m.) jų padaugėjo net 17,2%;

6. Auga ne tik valstybės institucijų skaičius, bet ir gyventojų, kurie naudojami viešosiomis elektroninėmis paslaugomis procentas, per 3 metus (2003-2005 m.) išaugo 5,4%;

7. Įmonės taip pat aktyviai naudojami viešosiomis elektroninėmis paslaugomis, daugiausiai jos parsisiunčia įvairias formas (blankus) 2005 m. 68,4% (2004 m. 60,1%), mažiausiai kol kas pateikia siūlymus elektroninėje paraiškų sistemoje tik 7,6%;

8. Auga viešųjų paslaugų perkėlimo į elektroninę terpę lygis, kuris 2005 metais siekė 64% (2004 m. 50%). Verslui skirtos paslaugos perkeliamos sparčiau nei skirtos gyventojams. 2005 m. verslui skirtų elektroninių paslaugų lygis siekė 76% (2004 m. 60%), o gyventojams 56% (2004 m. 44%);

9. Geriausiai išvystytos ir interaktyvias paslaugas teikia mokesčių sektoriaus, deklaracijų, užimtumo centrų institucijos;

10. Valstybės institucijos ne tik teikia viešąsias elektronines paslaugas, bet ir dalyvauja IVPK vykdomame elektroninių dokumentų mainų investiciniame projekte „Elektroninio parašo įdiegimas valstybės institucijose“. Šiame projekte dalyvauja 16 valstybės institucijų;

11. Šis projektas sujungtas su kitais e. valdžios vykdomais projektais, kurių plėtra paskatins kvalifikuoto elektroninio parašo naudojimą ir elektroninių paslaugų plėtrą;

12. Pagrindiniu valstybės institucijos veiklos prioritetu įgyvendinant elektroninio parašo įstatymo ir su juo susijusių poįstatyminių teisės aktų nuostatas išlieka šiuolaikiškos techninės ir teisinės bazės, skatinančios elektroninio parašo infrastruktūros plėtrą bei viešųjų paslaugų teikimas elektroniniu būdu.

IŠVADOS

Įvertinus elektroninio parašo įteisinimo ir įgyvendinimo žingsnius Lietuvoje, būtų galima daryti šias išvadas:

1. Pagal LR Elektroninio parašo įstatymą kvalifikuotas elektroninis parašas – tai saugus elektroninis parašas, sukurtas saugia parašo formavimo įranga ir patvirtintas galiojančiu kvalifikuotu sertifikatu, elektroniniams duomenims turi tokią pat teisinę galią kaip ir parašas rašytiniuose dokumentuose;

2. Lietuvoje jau yra sukurta elektroninį parašą reglamentuojanti teisės aktų bazė, kuri nesudaro kliūčių diegti ir naudoti kvalifikuotą elektroninį parašą;

3. 2005 metais įregistruotas pirmasis kvalifikuotus sertifikatus sudarantis sertifikavimo paslaugų teikėjas UAB „Skaitmeninio sertifikavimo centras“, taip pat supaprastintos užsienio šalių sukurtos elektroninio parašo infrastruktūros naudojimas;

4. Bankai teikdami e.bankininkystės paslaugas savo klientams naudoja elektroninį parašą vartotojų identifikacijai. Per kelerius metus smarkiai išaugo e.bankininkystės „hanza.net“ ir „VB internetas“ ir kt. internet bankų vartotojų skaičius. Bankų teikiama asmens tapatybės identifikavimo sistema naudojama valstybės institucijoms teikiant viešąsias elektronines paslaugas fiziniams ir juridiniams asmenims;

5. Atsiradus galimybei įdiegti ir naudoti kvalifikuotą elektroninį parašą teikiant viešąsias elektronines paslaugas fiziniams ir juridiniams asmenims (pvz., pajamų deklaravimas ir kt.), vietoj elektroninės bankininkystės teikiamos asmens tapatybės identifikavimo sistemos pradedamas naudoti kvalifikuotas elektroninis parašas;

6. Daugėjant viešąsias elektronines paslaugas teikiančioms valstybės institucijoms, daugėja ir jomis pasinaudojančių asmenų. Tai sutaupo daug laiko ir lėšų;

7. Vyksta spartus viešųjų paslaugų perkėlimas į elektroninę erdvę. 2005 m. šis lygis siekė 64%, o 2004 m. tik 50%. Verslui skirtos paslaugos perkeliamos sparčiau nei skirtos gyventojams;

8. Valstybės institucijos aktyviai dalyvauja skatinant elektroninio parašo infrastruktūros plėtrą ir teikiant viešąsias paslaugas elektroniniu būdu (įvairūs pilotiniai projektai, e.valdžios koncepcijos įgyvendinimas, „vieno langelio“ principas ir kt.);

LITERATŪRA

1. AB banko „Hansabankas“ metinės finansinės veiklos ataskaitos.
<http://www.hansa.lt/apie189.html> 2006 01 12
2. AB SEB Vilniaus banko metinės ataskaitos.
<http://www.seb.lt/lt/wcp/seblt.asp?lang=lt&website=TAB+4> 2006 01 12
3. Civilka M., Lamanauskas T., Osinaitė G., Sauliūnas D., Šttilis D., Toliušis S., Ulevičius L. *Informacinių technologijų teisė*. NVO Teisės Institutas, Vilnius, 2004.
4. *Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo ĮSTATYMAS. Civilinis KODEKSAS*. Lietuvos Respublikos Seimas/Įstatymas/VIII-1864/2000 07 18/įsigalioja nuo 2001 07 01/Valstybės žinios'2000 Nr.82.
5. *Directive 1999/93/EC of the European Parliament and of the Council of 13 December 1999 on a Community framework for electronic signatures*. Official Journal L013, 19/01/2000 p. 0012-0020.
6. *Elektroninio parašo ĮSTATYMAS*. Lietuvos Respublikos Seimas/Įstatymas/VIII-1822/2000 07 11/įsigalioja nuo 2000 07 26/Valstybės žinios'2000 Nr.61-1827
7. *Elektroninio parašo ĮSTATYMAS*. Lietuvos Respublikos Seimas/Aktuali redakcija/VIII-1822/2002 06 06/Aktuali nuo 2002 06 06/Valstybės žinios'2002 Nr. 64-2572
8. *Dėl elektroninio parašo priežiūros institucijos*. Lietuvos Respublikos Vyriausybė/Nutarimas/568/2002 04 23/ įsigalioja nuo 2002 04 27/Valstybės žinios'2002 Nr. 43-1634.
9. *Dėl Elektroninės valdžios koncepcijos patvirtinimo*. Lietuvos Respublikos Vyriausybė/Nutarimas/2115/ 2002 12 31/įsigalioja nuo 2003 01 09/Valstybės žinios'2003 Nr. 2-54.
10. *Dėl Reikalavimų kvalifikuotus sertifikatus sudarantiems sertifikavimo paslaugų teikėjams, Reikalavimų elektroninio parašo įrangai, Kvalifikuotus sertifikatus sudarančių sertifikavimo paslaugų teikėjų registravimo tvarkos ir Elektroninio parašo priežiūros reglamento patvirtinimo*. Lietuvos Respublikos Vyriausybė/Nutarimas/2108/2002 12 31/įsigalioja nuo 2003 01 09/Valstybės žinios'2003 Nr.2-47
11. *Dėl reikalavimų elektroninio parašo tikrinimo procedūrai patvirtinimo*. Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės/Įsakymas/T-8/2003 01 29/įsigalioja nuo 2003 02 01/Valstybės žinios'2003 Nr.11-432

12. *Dėl asmenų registravimo sertifikatams gauti ir konsultavimo paslaugų teikimo tvarkos patvirtinimo*. Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės/Įsakymas/T-7/2003 01 29/Įsigalioja nuo 2003 02 01/Valstybės žinios'2003 Nr.11-431
13. *Dėl UAB "Skaitmeninio sertifikavimo centras" registravimo kvalifikuotus sertifikatus sudarančių sertifikavimo paslaugų teikėju*. Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės/Įsakymas/T-21/2005 02 23/Įsigalioja nuo 2005 03 12/Informaciniai pranešimai'2005 Nr.20-192.
14. *Dėl Valdžios elektroninių vartų funkcionavimo teikiant viešąsias elektronines paslaugas taisyklių patvirtinimo*. Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės/Įsakymas/T-127/ 2005 12 30/Įsigalioja nuo 2006 03 01/Valstybės žinios'2006 Nr. 3-90.
15. Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. *Internetu į viešojo administravimo institucijas yra kreipęsi 28 proc. interneto vartotojų*. 2003. <http://www.ivpk.lt/main-stat.php?cat=60&gr=1&sub=2&n=61> 2006 01 10
16. Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. *Lietuvos žinių visuomenės plėtros pažanga*. 2005. <http://www.ivpk.lt/main-stat.php?cat=60&gr=1&sub=2&n=77> 2006 01 10
17. Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. *Kasmetinė Lietuvos Respublikos Elektroninio parašo įstatymo įgyvendinimo ataskaita*. 2005. <http://epp.ivpk.lt/lt/apie/naudotojams> 2006 01 15
18. Lietuvos Respublikos Valdymo reformų ir savivaldybių reikalų ministerija, Rudalevičius J. *Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymo projekto aiškinamasis raštas*. Lietuvos Respublikos Valdymo reformų ir savivaldybių reikalų ministerija/Aiškinamasis raštas/P-2567/2000 05 26.
19. Lietuvos laisvosios rinkos institutas. *Lietuvos laisvosios rinkos instituto nuomonė dėl e-parašo įgyvendinimo problemų bei jų sprendimo būdų*. E-Parašas/Pranešimas/2001 11 08
http://www3.lrs.lt/pls/inter/ivpk_print.doc_view?key=160403 2006 01 15
20. Lietuvos Statistika. *Informacinės technologijos Lietuvoje'2005*. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Vilnius, 2005.
21. Maikštėnas D., Danys A. *UAB "Omnitel" ir "Hansa-LTB" pastabos dėl elektroninio parašo infrastruktūros*. E-Parašas/Pranešimas/2001 10 12.

http://www3.lrs.lt/pls/inter/ivpk_print.doc_view?key=160413 2006 01 15

22. TEISĖS DEPARTAMENTO IŠVADA. *Dėl Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymo pakeitimo įstatymo projekto*. Teisės departamentas, Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija/Teisės departamento išvada/ IXP-1189/2001 11 27.
23. Tones Lourdes, Pina Vicente, Acerete Basilio. *E-government developments on delivering public services among EU cities*. // *Government Information Quarterly*; 2005, Vol. 22 Issue 2, p. 217-238, 22 p.
24. UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce with Guide to Enactment 1996 with additional article 5 bis as adopted in 1998. United Nation, New York, 1999.